ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PAOLO MENGOZZI
της 17ης Φεβρουαρίου 2011[1]

1. Η κρινόμενη αίτηση αναιρέσεως, την οποία άσκησε η Elf Aquitaine SA (στο εξής: Elf Aquitaine ή αναιρεσείουσα) βάλλει κατά της αποφάσεως με την οποία το τότε Πρωτοδικείο απέρριψε προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε η Elf Aquitaine κατά της αποφάσεως της 19ης Ιανουαρίου 2005[2] (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση) με την οποία η Επιτροπή έκρινε ότι ορισμένες επιχειρήσεις, μεταξύ των οποίων η επιχείρηση στην οποία συμμετείχε η αναιρεσείουσα και η θυγατρική της Arkema SA, πρώην Elf Atochem SA και μετέπειτα Atofina SA (στο εξής: Arkema, Elf Atochem και Atofina), παρέβησαν το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ (νυν άρθρο 101 ΣΛΕΕ) και το άρθρο 53, παράγραφος 1 της Συμφωνίας ΕΟΧ, συμμετέχοντας σε σύμπραξη στην αγορά του μονοχλωρικού οξέος (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση)[3].

I — Ιστορικό της διαφοράς, αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου και αιτήματα των διαδίκων

2. Όπως εκτίθεται με τις σκέψεις 3 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η έρευνα της Επιτροπής σχετικά με την ύπαρξη συμπράξεως στην αγορά του μονοχλωρικού οξέος άρχισε στα τέλη του 1999, μετά από καταγγελία μιας από τις επιχειρήσεις που συμμετείχαν στη σύμπραξη. Στις 14 και 15 Μαρτίου 2000, η Επιτροπή πραγματοποίησε ελέγχους, μεταξύ άλλων, στις εγκαταστάσεις της Elf Atochem. Στις 7 και 8 Απριλίου 2004, απέστειλε ανακοίνωση αιτιάσεων σε δώδεκα εταιρείες, μεταξύ των οποίων οι Elf Aquitaine και Atofina (σκέψεις 3 έως 5 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

3. Με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή, αφού απέρριψε τα αντίθετα επιχειρήματα της Elf Aquitaine, έκρινε ότι το γεγονός ότι η Elf Aquitaine είχε στην κατοχή της το 98 % των μετοχών της Atofina αρκούσε προκειμένου να της καταλογιστεί ευθύνη για τις ενέργειες της θυγατρικής της. Η Επιτροπή έκρινε επίσης ότι το γεγονός ότι η Elf Aquitaine δεν συμμετείχε στην παραγωγή και στη διάθεση στο εμπόριο του μονοχλωρικού οξέος δεν απέκλειε τη δυνατότητα να θεωρηθεί ενιαία επιχείρηση με τις επιχειρησιακές μονάδες του ομίλου (σκέψεις 9 και 12

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

2 — C(2004) 4876 τελικό της Επιτροπής, της 19ης Ιανουαρίου 2005, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 81 [ΕΚ] και του άρθρου 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ, υπόθεση COMP/E-1/37.773 — AMCA.

3 — Απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 2009, T-174/05, Elf Aquitaine κατά Επιτροπής (Συλλογή 2009, σ. II-183).

της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως). Το πρόστιμο που επιβλήθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση στις Elf Aquitaine και Arkema, ως αλληλεγγύως και εις ολόκληρο ευθυνόμενες, ανέρχεται σε 45 εκατομμύρια ευρώ (άρθρο 2, στοιχείο γ΄ της προσβαλλομένης αποφάσεως και σκέψη 30 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

4. Στις 27 Απριλίου 2005, η Elf Aquitaine άσκησε προσφυγή ακυρώσεως κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως. Προς θεμελίωση της προσφυγής της προέβαλε εννέα λόγους οι οποίοι αφορούσαν, αντιστοίχως, προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, ανεπαρκή αιτιολογία, αντιφατική αιτιολογία, παράβαση των κανόνων που διέπουν τον καταλογισμό στη μητρική εταιρεία των παραβάσεων θυγατρικής της, παραβίαση διαφόρων θεμελιωδών αρχών που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της κοινοτικής έννομης τάξεως, παραβίαση της αρχής της χρηστής διοικήσεως, παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου, παραμόρφωση του περιεχομένου αποδεικτικών στοιχείων και κατάχρηση εξουσίας. Επικουρικώς, η αναιρεσείουσα προέβαλε έλλειψη συνοχής της συλλογιστικής της Επιτροπής σχετικά με τον καθορισμό των προστίμων και, έτι επικουρικότερα, ζήτησε μείωση του προστίμου σε πρόσφορο επίπεδο. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο απέρριψε όλους τους κύριους και επικουρικούς λόγους και καταδίκασε την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα.

5. Με δικόγραφο το οποίο πρωτοκολλήθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 15 Δεκεμβρίου 2009, η αναιρεσείουσα άσκησε την παρούσα αίτηση αναιρέσεως με την οποία ζητεί από το Δικαστήριο να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και να δεχθεί τα αιτήματα που υποβλήθηκαν πρωτοδίκως, προκειμένου να ακυρώσει τα άρθρα 1, στοιχείο δ΄, 2, στοιχείο γ΄, 3 και 4, παράγραφος 9, της προσβαλλομένης αποφάσεως. Επικουρικώς, ζητεί από το Δικαστήριο να ακυρώσει ή να μειώσει, δυνάμει του άρθρου 261 ΣΛΕΕ, το πρόστιμο των 45 εκατομμυρίων ευρώ που επιβλήθηκε αλληλεγγύως και εις ολόκληρον στην Arkema SA και στην Elf Aquitaine βάσει του άρθρου 2, στοιχείο γ΄, της προσβαλλομένης αποφάσεως. Επιπλέον, ζητεί να καταδικαστεί η Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως και να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα.

6. Οι εκπρόσωποι των διαδίκων αγόρευσαν κατά τη συνεδρίαση της 25ης Νοεμβρίου 2010.

II — Ανάλυση

Α — *Επί της αιτήσεως αναιρέσεως*

7. Προς θεμελίωση της αιτήσεως αναιρέσεως, η Elf Aquitaine προβάλλει 6 λόγους, εκ των οποίων ο ένας επικουρικός.

1. Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως

8. Με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως η αναιρεσείουσα προσάπτει στο τότε Πρωτοδικείο ότι δεν συνήγαγε τα δέοντα συμπεράσματα από την ποινική φύση των προστίμων τα οποία επιβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Η φύση αυτή θα έπρεπε να οδηγήσει το πρωτοβάθμιο δικαστήριο να εφαρμόσει πλήρως την αρχή του προσωποπαγούς της ποινικής ευθύνης και των ποινών, καθώς και την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας, τις οποίες προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφοι 1 και 2 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών [4] (ΕΣΔΑ). Αντιθέτως, το Πρωτοδικείο εφάρμοσε εσφαλμένως τις αρχές αυτές μόνο σε έναν οργανισμό στερούμενο νομικής προσωπικότητας, την επιχείρηση Atofina/Elf Aquitaine, και όχι στις εταιρείες οι οποίες την αποτελούσαν, κατά την κρίση του, οι όποιες μόνες ήταν υποκείμενα δικαίου. Η προσέγγιση αυτή ανάγκασε το Πρωτοδικείο, στην κρινόμενη υπόθεση, αφενός, να μην εφαρμόσει υπέρ της αναιρεσείουσας το τεκμήριο αθωότητας, αποκλείοντάς την από την προκαταρκτική εξέταση, και, αφετέρου, να μην εφαρμόσει υπέρ της αναιρεσείουσας την αρχή του προσωποπαγούς της ποινικής ευθύνης και των ποινών, απορρίπτοντας τα στοιχεία που προσκόμισε προκειμένου να αποδείξει ότι δεν είχε καμία ανάμειξη στην παράβαση και ότι η συμπεριφορά της θυγατρικής της στην αγορά ήταν ανεξάρτητη. Η Επιτροπή επισημαίνει, πρώτον, ότι το ζήτημα της φύσεως των προστίμων τα οποία επιβάλλονται για παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού, σχετικά με το οποίο το Δικαστήριο δεν έχει λάβει ρητώς θέση μέχρι σήμερα, μπορεί, εν προκειμένω, να παραμείνει ανοικτό, διότι τα δικαιώματα που απορρέουν από τον χαρακτήρα αυτό, όπως τα δικαιώματα άμυνας και το τεκμήριο αθωότητας, αναγνωρίζονται σε κάθε περίπτωση και εξασφαλίζονται από τη νομολογία.

9. Συμφωνώ με την Επιτροπή ότι το Δικαστήριο δεν υποχρεούται, στην κρινόμενη υπόθεση, να λάβει ρητώς θέση σχετικά με το ζήτημα της φύσεως των προστίμων τα οποία επιβάλλονται για παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού και τα οποία υπενθυμίζω ότι, όπως προβλέπεται ρητώς στο άρθρο 23, παράγραφος 5, κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 [5], δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα. Πράγματι, με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως, η αναιρεσείουσα δεν προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι δεν δέχθηκε την ποινική φύση των εν λόγω προστίμων, αλλά ότι προσέβαλε τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία αναγνωρίζονται στην ίδια ως νομικό πρόσωπο που κρίνεται υπεύθυνο για παράβαση επισύρουσα κυρώσεις ποινικής, κατά τη γνώμη της, φύσεως. Στην πραγματικότητα, οι ειδικότερες αιτιάσεις τις οποίες προβάλλει η Elf Aquitaine στο πλαίσιο αυτού του λόγου αναιρέσεως αλληλεπικαλύπτονται

4 — Σύμβαση η οποία υπεγράφη στη Ρώμη, στις 4 Νοεμβρίου 1950.

5 — Κανονισμός του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1). Ως γνωστόν, βάσει της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο χαρακτηρισμός κυρώσεως ως μη ποινικής φύσεως από την έννομη τάξη συμβαλλόμενου κράτους δεν αποκλείει να αναγνωριστεί ότι η κύρωση αυτή είναι ποινικής φύσεως για τους σκοπούς της εφαρμογής των διατάξεων της ΕΣΔΑ (βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 8ης Ιουνίου 1976, Engel κ.λπ., σειρά Α, αριθ. 22). Χωρίς να αναλύσω λεπτομερέστερα το ζήτημα, επισημαίνω ότι, υπό το πρίσμα της εν λόγω νομολογίας, δεν φαίνεται πιθανόν οι κυρώσεις που επιβάλλονται βάσει του κανονισμού 1/2003 να μην είναι ποινικής φύσεως κατά την έννοια της ΕΣΔΑ.

σε μεγάλο βαθμό με τις αιτιάσεις που προβάλλονται με τους υπόλοιπους λόγους αναιρέσεως, και ιδίως με τον δεύτερο, με τον οποίον προσάπτεται στο Πρωτοδικείο ότι προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνας μην αναγνωρίζοντας στην αναιρεσείουσα το δικαίωμα να συμμετάσχει στην προκαταρκτική εξέταση, καθώς και με τον πέμπτο, ο οποίος αφορά παραβίαση των αρχών του προσωποπαγούς της ποινικής ευθύνης και των ποινών και του τεκμηρίου αθωότητας, λόγω του ότι το τεκμήριο που χρησιμοποίησε η Επιτροπή προκειμένου να θεμελιώσει ευθύνη της Elf Aquitaine για τη συμπεριφορά της Atofina ήταν εν τοις πράγμασι αμάχητο. Κατά συνέπεια, ο πρώτος λόγος αναιρέσεως στην πραγματικότητα είναι αυτοτελής μόνο καθόσον αφορά το επιχείρημα ότι το Πρωτοδικείο έσφαλε εφαρμόζοντας τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία επικαλείται η αναιρεσείουσα στην επιχείρηση την οποία συνέστησε η Elf Aquitaine με τη θυγατρική της, και όχι ατομικώς στην αναιρεσείουσα. Εντούτοις, και το επιχείρημα αυτό σκοπεί, όπως θα εκτεθεί λεπτομερέστερα στη συνέχεια, να θεμελιώσει ουσιαστική προσβολή των δικαιωμάτων αυτών και επαναλαμβάνεται σε διάφορα χωρία της αιτήσεως αναιρέσεως.

10. Κατόπιν των προεκτεθέντων, φρονώ ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως δεν απαιτείται να εξεταστεί χωριστά, ιδίως, από τον δεύτερο και τον πέμπτο λόγο αναιρέσεως. Οι αιτιάσεις που προβάλλονται στο πλαίσιο των δύο αυτών λόγων θα εξεταστούν με βάση την υπόθεση ότι η προκείμενη επί της οποίας στηρίζεται η αναιρεσείουσα, δηλαδή ότι οι κυρώσεις για παραβάσεις των κανόνων της Ενώσεως στον τομέα του ανταγωνισμού είναι ποινικού χαρακτήρα, είναι ορθή.

2. Επί του δεύτερου λόγου αναιρέσεως, ο οποίος αφορά προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της αναιρεσείουσας

11. Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, η Elf Aquitaine προσάπτει στο Πρωτοδικείο προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας λόγω εσφαλμένης ερμηνείας των αρχών της επιείκειας και της ισότητας των όπλων. Ο λόγος αυτός περιλαμβάνει δύο αιτιάσεις.

α) Επί της πρώτης αιτιάσεως

12. Η αναιρεσείουσα προσάπτει στο Πρωτοδικείο, ιδίως, ότι δεν εξασφάλισε την προστασία των δικαιωμάτων άμυνας τα οποία έχει ήδη από το στάδιο της προκαταρκτικής εξετάσεως, η οποία προηγήθηκε της αποστολής ανακοινώσεως των αιτιάσεων. Στο στάδιο αυτό της διοικητικής διαδικασίας, η αναιρεσείουσα όχι μόνον δεν είχε τη δυνατότητα να ακουστεί από την Επιτροπή, αλλά δεν ενημερώθηκε καν για τις υπόνοιες που υπήρχαν εις βάρος της. Εν προκειμένω, κατά την αναιρεσείουσα, η απαίτηση αυτή επιβαλλόταν να τηρηθεί υπέρ αυτής, πολλώ μάλλον διότι δεν συμμετείχε στην παράβαση και αγνοούσε ακόμα και την ύπαρξή της. Εξάλλου, η καθυστερημένη ενημέρωσή της (κατά το στάδιο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων) για την κίνηση εξετάσεως εις βάρος της, δεν της επέτρεψε να λάβει τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να προετοιμάσει επαρκώς την άμυνά της, ιδίως όσον αφορά τη διατήρηση ενδεχόμενων αποδεικτικών στοιχείων που θα μπορούσαν να αποδείξουν την αυτονομία

με την οποία λειτουργούσε η θυγατρική της στην αγορά. Ο περιορισμός της ασκήσεως των δικαιωμάτων άμυνας αποκλειστικά στο στάδιο που ακολούθησε την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων αντιβαίνει στην ποινική φύση των κυρώσεων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Με το υπόμνημα απαντήσεως, η αναιρεσείουσα επικαλείται, προς θεμελίωση της επιχειρηματολογίας της, ιδίως, την ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Best Practices on the Conduct of Proceedings concerning Articles 101 and 102 TFEU», η οποία δημοσιεύθηκε τον Ιανουάριο 2010 (στο εξής: Best Practices).

13. Πριν εξεταστεί η εν λόγω αιτίαση, θα πρέπει να εξεταστεί, ιδίως, αν και εντός ποιων ορίων η Επιτροπή υποχρεούται, προκειμένου να αποφευχθεί προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας των επιχειρήσεων τις οποίες αφορά διαδικασία λόγω παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού, να ενημερώνει τις επιχειρήσεις αυτές για τις υπόνοιες που υφίστανται εις βάρος τους από το στάδιο της κινήσεως της διαδικασίας προκαταρκτικής εξετάσεως, δηλαδή πριν από την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων.

14. Συναφώς, υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία, τα δικαιώματα άμυνας σε κάθε διαδικασία που μπορεί να καταλήξει σε επιβολή κυρώσεων, ιδίως προστίμων ή χρηματικών ποινών, όπως αυτές που προβλέπει ο κανονισμός 1/2003, είναι θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των γενικών αρχών του δικαίου, την τήρηση του οποίου διασφαλίζουν τα κοινοτικά δικαστήρια [6]. Θα πρέπει, επίσης, να υπομνησθεί ότι η διοικητική διαδικασία του κανονισμού 1/2003, η οποία διεξάγεται ενώπιον της Επιτροπής, υποδιαιρείται σε δύο χωριστά και διαδοχικά στάδια, έκαστο των οποίων διέπεται από τη δική του εσωτερική λογική. Το πρώτο στάδιο, το οποίο ολοκληρώνεται με την ανακοίνωση των αιτιάσεων, αρχίζει την ημερομηνία κατά την οποία η Επιτροπή, ασκώντας τις εξουσίες που της παρέχει ο κανονισμός 1/2003 στο πλαίσιο προκαταρκτικής εξετάσεως, λαμβάνει μέτρα που υπολαμβάνουν ότι διαπράχθηκε παράβαση και έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην κατάσταση των επιχειρήσεων κατά των οποίων στρέφονται οι υπόνοιες. Το στάδιο αυτό επιτρέπει στην Επιτροπή, κατόπιν ερευνών, να αποφασίσει την κατεύθυνση που θα λάβει η διαδικασία. Το δεύτερο στάδιο εκτείνεται από την ανακοίνωση των αιτιάσεων μέχρι τη λήψη της οριστικής αποφάσεως και αποσκοπεί να παράσχει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να αποφανθεί οριστικά επί της προσαπτομένης παραβάσεως [7]. Μόνο μετά την έναρξη του δεύτερου αυτού σταδίου λαμβάνει γνώση η ενδιαφερόμενη επιχείρηση, μέσω της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, όλων των ουσιαστικών στοιχείων στα οποία βασίζεται η Επιτροπή και αποκτά δικαίωμα προσβάσεως στον φάκελο [8]. Όπως διευκρίνισε το Δικαστήριο με την απόφαση Dalmine, μόνον κατόπιν της αποστολής της εν λόγω ανακοινώσεως μπορεί η ενδιαφερόμενη επιχείρηση να προβάλει *πλήρως* τα δικαιώματά της άμυνας [9], ενώ, αφενός, η αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και, αφετέρου, η πρόσβαση στον φάκελο είναι εκείνες που εξασφαλίζουν

6 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. I-123, σκέψη 64), και της 8ης Φεβρουαρίου 2007, C-3/06 P, Groupe Danone κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. I-1331, σκέψη 68).

7 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, αποφάσεις της 15ης Οκτωβρίου 2002, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2002, σ. I-8375, σκέψεις 181 έως 183), και της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. I-8725, σκέψη 38).

8 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, αποφάσεις Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 7, σκέψεις 315 και 316) και Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 6, σκέψεις 66 και 67).

9 — Βλ. απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2007, C-407/04 P, Dalmine κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. I-829, σκέψη 59).

τα δικαιώματα άμυνας και το δικαίωμα για δίκαιη δίκη [10]. Με την ίδια απόφαση, το Δικαστήριο υπογράμμισε επίσης ότι, αν η ισχύς των δικαιωμάτων αυτών εκτεινόταν στον προ της αποστολής της ανακοινώσεως των αιτιάσεων χρόνο, «θα θιγόταν η αποτελεσματικότητα της έρευνας της Επιτροπής, καθόσον η ενδιαφερόμενη επιχείρηση θα ήταν, ήδη κατά το πρώτο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, σε θέση να προσδιορίσει τις πληροφορίες που είναι γνωστές στην Επιτροπή και, ως εκ τούτου, εκείνες που θα μπορούσε να αποκρύψει» [11].

15. Εν προκειμένω, η αναιρεσείουσα προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι δεν αναγνώρισε ότι η Επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να την ενημερώσει ήδη από το στάδιο της προκαταρκτικής εξετάσεως ότι υπήρχαν υπόνοιες εις βάρος της. Η υποχρέωση που η αναιρεσείουσα ισχυρίζεται ότι παραβιάστηκε έχει, συνεπώς, χαρακτήρα γενικότερο από την ανακοίνωση των μεμονωμένων αποδεικτικών στοιχείων που συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξετάσεως και έχει ως αντικείμενο την ενημέρωση σχετικά με την εικαζόμενη παράβαση την οποία αφορά η εξέταση.

16. Το Δικαστήριο δεν έχει ακόμα αποφανθεί ρητώς σχετικά με την ύπαρξη τέτοιας υποχρεώσεως. Εντούτοις, έχει αναλύσει με τη νομολογία του ορισμένες πτυχές της. Με την απόφαση Hoechst κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο διακήρυξε ότι είναι απαραίτητο να αποφεύγεται η «κατά τρόπο αθεράπευτο προσβολή των δικαιωμάτων [άμυνας] στο πλαίσιο διαδικασιών προηγούμενης έρευνας, όπως είναι οι έλεγχοι, οι οποίες ενδέχεται να είναι καθοριστικής σημασίας για την εξακρίβωση στοιχείων σχετικά με τον παράνομο χαρακτήρα ενεργειών ορισμένων επιχειρήσεων ικανών να επισύρουν την ευθύνη τους» [12]. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με το Δικαστήριο, καίτοι ορισμένα δικαιώματα του αμυνομένου αφορούν μόνο τις κατ' αντιμωλία διαδικασίες που αποτελούν τη συνέχεια ανακοινώσεων αιτιάσεων, άλλα δικαιώματα, όπως παραδείγματος χάριν, αυτά της δικαστικής αρωγής και του σεβασμού του απορρήτου της αλληλογραφίας μεταξύ δικηγόρου και πελάτη [13], ή ακόμα το δικαίωμα που έχει ο οποιοσδήποτε να μην καταθέτει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του [14], πρέπει να προστατεύονται ήδη από το στάδιο της προκαταρκτικής εξετάσεως. Όσον αφορά την αρχή της εύλογης προθεσμίας, το Δικαστήριο έχει διακηρύξει ότι η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της προκαταρκτικής εξετάσεως ενδέχεται να έχει συνέπειες για τις μελλοντικές δυνατότητες άμυνας των οικείων επιχειρήσεων, ιδίως δε να παρεμποδίσει τη συλλογή ενδεχόμενων απενοχοποιητικών αποδείξεων σχετικά με τις παραβάσεις που προσάπτονται στις οικείες επιχειρήσεις και, «[ω]ς εκ τούτου, η εξέταση του ενδεχομένου εμποδίου για την άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας δεν πρέπει να περιοριστεί σε αυτό τούτο το στάδιο όπου τα

10 — Όπ.π., σκέψη 58.

11 — Όπ.π., σκέψη 60. Εντούτοις, η άποψη αυτή πρέπει να γίνει νοητή στο πλαίσιο της αιτιάσεως που είχε προβάλει η Dalmine, η οποία έβαλλε κατά του ότι δεν είχε ενημερωθεί, πριν την ανακοίνωση των αιτιάσεων, για το γεγονός ότι η Επιτροπή διέθετε τα πρακτικά ορισμένων ανακρίσεων που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο εθνικής ποινικής διαδικασίας των οποίων αμφισβητούσε το παραδεκτό ως αποδεικτικά στοιχεία στο πλαίσιο της διαδικασίας που είχε κινήσει η Επιτροπή (σκέψεις 54, 55 και 60). Με την απόφαση της 8ης Ιουλίου 2008, T-99/04, AC-Treuhand κατά Επιτροπής (Συλλογή 2008, σ. II-1501, σκέψη 49), το Πρωτοδικείο απέρριψε ανάλογη αιτίαση σχετική με τη μη ανακοίνωση, κατά το στάδιο που προηγήθηκε της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, ορισμένων αποδεικτικών στοιχείων που χρησιμοποίησε η Επιτροπή κατά το επόμενο στάδιο της διαδικασίας.

12 — Απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1989, 46/87 και 227/88, Hoechst κατά Επιτροπής (Συλλογή 1989, σ. 2859, σκέψη 15). Η αρχή αυτή επιβεβαιώθηκε πρόσφατα με την προαναφερθείσα απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 63.

13 — Αναγνωρίστηκε από το Δικαστήριο με την απόφαση της 18ης Μαΐου 1982, 155/79, AM & S κατά Επιτροπής (Συλλογή 1982, σ. 1575).

14 — Βλ. απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 1989, 374/87, Orkem κατά Επιτροπής (Συλλογή 1989, σ. 3283).

δικαιώματα αυτά παράγουν τα πλήρη αποτελέσματά τους, δηλαδή στο δεύτερο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας», αλλά «πρέπει να επεκταθεί σε ολόκληρη τη διαδικασία αυτή, λαμβανομένης υπόψη της συνολικής διάρκειάς της» [15].

17. Με την απόφαση AC-Treuhand κατά Επιτροπής, την οποία επικαλείται η αναιρεσείουσα, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι οι σκέψεις που εκτίθενται στην προηγούμενη παράγραφο είναι εφαρμοστέες αναλογικώς στο κρινόμενο ζήτημα. Ειδικότερα, κατά το Πρωτοδικείο, «μολονότι επισήμως η ενδιαφερόμενη επιχείρηση δεν έχει την ιδιότητα του "κατηγορουμένου" κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, η κίνηση της σε βάρος της διαδικασίας, ιδίως με τη σε βάρος της λήψη ανακριτικών μέτρων, δεν μπορεί, κατά γενικό κανόνα, να διαχωριστεί, εξ ουσιαστικής επόψεως, από την ύπαρξη υποψίας και, ως εκ τούτου, έμμεσης αιτίασης […] που δικαιολογεί τη λήψη του μέτρου αυτού» [16]. Κατά συνέπεια, σύμφωνα πάντα με το Πρωτοδικείο, η Επιτροπή υποχρεούται να κοινοποιήσει στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση, από το στάδιο της προκαταρκτικής εξετάσεως, ορισμένα πληροφοριακά στοιχεία για το αντικείμενο και τον σκοπό της προκαταρκτικής εξετάσεως. Συμφωνώ με το συμπέρασμα αυτό. Εκτός του ότι προκύπτει από τον κεντρικό ρόλο που αναγνωρίζεται ότι διαδραματίζει το Δικαστήριο όσον αφορά τα δικαιώματα άμυνας στο πλαίσιο διαδικασιών που ενδέχεται να οδηγήσουν στην επιβολή κυρώσεων [17], αποτελεί τη λογική συνέπεια όσων έχει διακηρύξει το Δικαστήριο σχετικά με την ανάγκη να εξασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων αυτών από τη φάση της προκαταρκτικής εξετάσεως για παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού.

18. Όσον αφορά την έκταση της εν λόγω υποχρεώσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε με την ίδια απόφαση ότι η Επιτροπή υποχρεούται «να ενημερώνει την ενδιαφερόμενη επιχείρηση *κατά τη λήψη του πρώτου σε βάρος της μέτρου*, [...] για το αντικείμενο και τον σκοπό της διεξαγόμενης έρευνας», χωρίς να κάνει διάκριση ανάλογα με το αν πρόκειται για αίτηση πληροφοριών —ανεπίσημη (σύμφωνα με το άρθρο 11, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής του άρθρου[81] και [82] της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25) νυν άρθρο 18, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 1/2003) ή με χαρακτήρα επίσημης αποφάσεως (σύμφωνα με το άρθρο 11, παράγραφος 5, του κανονισμού 17, νυν άρθρο 18, παράγραφοι 1 και 3, του κανονισμού 1/2003)— ή για εξακρίβωση (κατά την έννοια του άρθρου 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 17, νυν άρθρο 20 του κανονισμού 1/2003) [18]. Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή με το υπόμνημά της, με την απόφαση AC-Treuhand κατά Επιτροπής, αναγνωρίστηκε ότι υφίσταται υποχρέωση ενημερώσεως της οικείας επιχειρήσεως (ή

15 — Βλ. απόφαση Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 7, σκέψεις 49 και 50).

16 — Προαναφερθείσα, σκέψη 52.

17 — Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2009, C-322/07 P, C-327/07 P και C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2009, σ. I-7191, σκέψεις 34 και 37 επ.).

18 — Βλ. σκέψεις 53 έως 56. Η υπογράμμιση δική μου.

των νομικών προσώπων που την απαρτίζουν) *από τη στιγμή κατά την οποία λαμβάνεται εις βάρος της ένα από τα ανακριτικά μέτρα τα οποία προβλέπει ο κανονισμός 1/2003*. Πράγματι, με αυτή την πράξη εκφράζεται για πρώτη φορά, έστω και εμμέσως, αιτίαση περί παραβάσεως έναντι της οικείας επιχειρήσεως και, μολονότι η επιχείρηση δεν τίθεται ακόμα σε θέση «κατηγορουμένου», οι επιπτώσεις της αιτιάσεως αυτής αρχίζουν να γίνονται αισθητές.

19. Αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, το συμπέρασμα αυτό συνάδει απολύτως με τις απαιτήσεις που τάσσει το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Κατά τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο όρος «ποινική κατηγορία», κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ έχει αυτοτελή χαρακτήρα [19]. Όπως προκύπτει, εξάλλου, από τη νομολογία του εν λόγω δικαστηρίου η οποία αφορά τη διάρκεια της διαδικασίας, οι εγγυήσεις τις οποίες προβλέπει το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ εφαρμόζονται στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας αφής στιγμής ένα πρόσωπο τίθεται επισήμως υπό «κατηγορία» [20]. Ο όρος αυτός έχει την έννοια της επίσημης ανακοινώσεως από την αρμόδια αρχή της προσαπτομένης ποινικής παραβάσεως [21]. Λαμβάνοντας υπόψη την πρωτεύουσα σημασία του δικαιώματος δίκαιης δίκης [22], στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προέκρινε έναν «ουσιαστικό» και όχι «τυπικό» ορισμό της έννοιας «ποινική κατηγορία» [23]. Πέραν του τυπικού στοιχείου, το ΕΔΔΑ διερευνά την πραγματικότητα της οικείας διαδικασίας, ορίζοντας την ημερομηνία από την οποία εφαρμόζονται οι εγγυήσεις της δίκαιης δίκης σε αντιστοιχία με τη διενέργεια από τις αρχές πράξεων που είναι ικανές να προκαλέσουν «σημαντικές επιπτώσεις στην κατάσταση του υπόπτου» [24], όπως, για παράδειγμα, επιτόπιας έρευνας [25].

20. Στην κρινόμενη υπόθεση, η Elf Aquitaine δεν απετέλεσε αντικείμενο κάποιου

19 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 1980, Deweer κατά Βελγίου, σειρά Α, αριθ. 35, § 42.

20 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 27 Ιουνίου 1968, Neumeister κατά Αυστρίας, σειρά Α, αριθ. 8, § 18.

21 — ΕΔΔΑ, αποφάσεις Deweer κατά Βελγίου, προαναφερθείσα, § 42 και 47· της 15ης Ιουλίου 1982, Eckle κατά Γερμανίας, σειρά Α, αριθ. 51, § 73, και της 21ης Μαΐου 2003, Janosevic κατά Σουηδίας, Recueil des arrêts et décisions 2002-VII, § 91, στην οποία, για τον υπολογισμό της διάρκειας της διαδικασίας, θεωρήθηκε ως σημείο λήξεως ο χρόνος κατά τον οποίο η φορολογική διοίκηση κοινοποίησε στον φορολογούμενο τη φορολογική βεβαίωση με την προσαύξηση του οφειλόμενου φόρου (με ανάλογη επιχειρηματολογία βλ. απόφαση της 21ης Μαΐου 2003, Västberga Taxi Aktiebolag και Vulic κατά Σουηδίας, § 103).

22 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 1979, Airey κατά Ιρλανδίας, σειρά Α, αριθ. 32, § 24.

23 — ΕΔΔΑ, προαναφερθείσα απόφαση Deweer κατά Βελγίου, § 42.

24 — Βλ. ΕΔΔΑ, προαναφερθείσα απόφαση Eckle κατά Γερμανίας, § 73. Με την απόφαση αυτή, το ΕΔΔΑ απέκλεισε ότι το σημείο ενάρξεως για τον υπολογισμό της διάρκειας της διαδικασίας μπορεί να συμπίπτει, αφενός, με την κατάθεση της μηνύσεως, διότι η μήνυση, μολονότι είχε ως συνέπεια διενέργεια προκαταρκτικής εξετάσεως που στη συνέχεια τέθηκε στο αρχείο, «δεν οδήγησε σε ανακριτικά μέτρα» και, αφετέρου, με την έναρξη της δεύτερης προκαταρκτικής εξετάσεως, η οποία άρχισε με την «εξέταση πολυάριθμων μαρτύρων στους οποίους υποβλήθηκαν ερωτήσεις σχετικά με τις κατηγορίες που είχαν απαγγελθεί στον Eckle». Εφόσον δεν μπόρεσε να προσδιορίσει «πότε οι ενδιαφερόμενοι [το ζεύγος Eckle] έλαβαν επισήμως γνώση της εξετάσεως και αισθάνθηκαν τις συνέπειές της», το ΕΔΔΑ προσδιόρισε ένα χρονικό σημείο μεταγενέστερο (κατά ένα περίπου έτος) της κινήσεως της πρώτης προκαταρκτικής εξετάσεως.

25 — Βλ. ΕΔΔΑ, προαναφερθείσα απόφαση Eckle κατά Γερμανίας. Με την προαναφερθείσα απόφαση Deewer, αντιθέτως, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν συνιστά κατηγορία κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, ΕΣΔΑ η επιθεώρηση των εμπορικών εγκαταστάσεων του προσφεύγοντα, η οποία εμπίπτει στους τακτικούς ελέγχους που διενεργούνται για να εξασφαλιστεί η τήρηση του νόμου.

ανακριτικού μέτρου κατά τα τρία έτη που παρήλθαν από της πρώτης αιτήσεως παροχής πληροφοριών που απεστάλη στη θυγατρική της Elf Atochem μέχρι την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων [26]. Συνεπώς οι αιτιάσεις που προβλήθηκαν εις βάρος της οριστικοποιήθηκαν επισήμως μόνο με την ανακοίνωση των αιτιάσεων. Από την άλλη πλευρά, είναι μάλλον ακριβές ότι, όπως υποστήριξε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η ευθύνη της αναιρεσείουσας, η οποία δεν θεμελιώνεται σε άμεση συμμετοχή της στη σύμπραξη, τέθηκε επί τάπητος μόνο σε ένα από τα τελευταία στάδια της προκαταρκτικής εξετάσεως, όταν η Επιτροπή χρειάστηκε να προσδιορίσει, προκειμένου να αποστείλει την ανακοίνωση των αιτιάσεων, τα νομικά πρόσωπα μέλη των επιχειρήσεων οι οποίες, κατά τη γνώμη της, είχαν συμμετάσχει στην παράβαση [27]. Μόνο συνεπώς από την ανακοίνωση των αιτιάσεων μπορεί να θεωρηθεί ότι διατυπώθηκε εις βάρος της αναιρεσείουσας «ποινική κατηγορία» κατά την έννοια του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ —υπό την προϋπόθεση ότι οι αιτιάσεις περί παραβάσεων των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού μπορούν να χαρακτηριστούν ποινικές κατηγορίες (βλ. παράγραφο 10 ανωτέρω)— και ήταν εφαρμοστέες υπέρ αυτής οι εγγυήσεις τις οποίες προβλέπει το εν λόγω άρθρο.

21. Τόσο με το υπόμνημα απαντήσεως όσο και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Elf Aquitaine αναφέρθηκε συγκεκριμένα στο άρθρο 6, παράγραφος 3, στοιχείο α΄, της ΕΣΔΑ, κατά το οποίο κάθε κατηγορούμενος έχει δικαίωμα «όπως πληροφορηθή, εν τη βραχυτέρα προθεσμία εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί και εν λεπτομερεία την φύσιν και τον λόγον της εναντίον του κατηγορίας». Από τη νομολογία του ΕΔΔΑ προκύπτει ότι οι εγγυήσεις τις οποίες προβλέπει η εν λόγω διάταξη αποτελούν μια ιδιαίτερη πτυχή του δικαιώματος για δίκαιη δίκη, το οποίο εγγυάται γενικά η παράγραφος 1 του ίδιου άρθρου, και εφαρμόζονται από τη στιγμή κατά την οποία το πρόσωπο αποκτά την ιδιότητα του «κατηγορουμένου», όρος ο οποίος, κατά την έννοια της Συμβάσεως, πρέπει να θεωρηθεί ότι αναφέρεται σε πραγματική και όχι καθαρά τυπική κατάσταση [28]. Συναφώς, η νομολογία την οποία επικαλείται με το υπόμνημα απαντήσεώς της η αναιρεσείουσα δεν μπορεί να θεωρηθεί λυσιτελής εν προκειμένω. Η απόφαση Salduz αφορούσε παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, της ΕΣΔΑ λόγω του ότι δεν δόθηκε στον προσφεύγοντα το δικαίωμα συνδρομής συνηγόρου κατά τη διάρκεια κρατήσεως από την αστυνομία. Οι σκέψεις 50 επ., και ιδίως η σκέψη 54 της αποφάσεως, στις οποίες παραπέμπει ρητώς η αναιρεσείουσα, αφορούν την κατάσταση προσώπου που αποτελεί αντικείμενο προανακριτικών μέτρων —και που συνεπώς ασφαλώς έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου— το οποίο ανακρίθηκε από την

26 — Η αναιρεσείουσα δεν επικαλέστηκε κάτι τέτοιο ούτε στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας, ούτε ενώπιον του Πρωτοδικείου προκειμένου να θεμελιώσει ενδεχόμενη ανεπάρκεια της προδικασίας.

27 — Η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι είναι η μόνη αναμεμειγμένη στην υπόθεση μητρική εταιρεία που ενημερώθηκε μόνο κατά το στάδιο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και αναφέρει ως παράδειγμα την Akzo Nobel NV. Όπως όμως υπενθυμίζει η ίδια η αναιρεσείουσα, η Akzo Nobel NV απετέλεσε αντικείμενο ανακριτικών μέτρων κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξετάσεως (συγκεκριμένα αιτήσεων παροχής πληροφοριών).

28 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 27ης Απριλίου 2006, Casse κατά Λουξεμβούργου, § 29 έως 33 και 71 έως 72. Με την απόφαση αυτή, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο προσφεύγων έπρεπε να θεωρηθεί «κατηγορούμενος» προς τον σκοπό της εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 3, στοιχείο α΄, ΕΣΔΑ από την ημερομηνία κατά την οποία διατάχθηκε έρευνα στα γραφεία της τράπεζας της οποίας ήταν υπάλληλος, διότι από τη στιγμή εκείνη προέκυπτε σαφώς από «ένα σύνολο συγκλινουσών ενδείξεων» η ιδιότητά του ως «υπόπτου» (βλ. σκέψη 33).

αστυνομία χωρίς την παρουσία δικηγόρου [29]. Ανάλογη περίπτωση αφορούσε και η απόφαση Dayanan [30].

22. Όσον αφορά το επιχείρημα που αντλεί η Elf Aquitaine από τις Best Practices, αρκεί να επισημανθεί ότι με τις Best Practices επιβεβαιώθηκε, με παραπομπή στην απόφαση του Πρωτοδικείου AC-Treuhand, ότι οι επιχειρήσεις ενημερώνονται για τη διεξαγωγή προκαταρκτικής εξετάσεως εις βάρος τους, καθώς και για το αντικείμενο και τον σκοπό της προκαταρκτικής εξετάσεως «κατά τον χρόνο λήψεως εις βάρος τους του πρώτου ανακριτικού μέτρου» [31]. Σε κάθε περίπτωση, με την παράγραφο 5 των Best Practices, η Επιτροπή διευκρινίζει ότι αυτές «αντικατοπτρίζουν την άποψη της ΓΔ Ανταγωνισμού [...] κατά τον χρόνο δημοσιεύσεώς [τους] και θα εφαρμοστούν από την ημερομηνία δημοσιεύσεώς τους στις εκκρεμείς και στις μελλοντικές υποθέσεις». Με την υποσημείωση της σελίδας 10 διευκρινίζεται περαιτέρω ότι «όσον αφορά τις υποθέσεις που εκκρεμούν κατά τον χρόνο δημοσιεύσεως των Best Practices, οι Best Practices είναι εφαρμοστέες στα εκκρεμή στάδια της διαδικασίας και όχι στα στάδια που έχουν ολοκληρωθεί». Κατά συνέπεια, οι Best Practices δεν ήταν εφαρμοστέες ratione temporis στη διαδικασία που ολοκληρώθηκε με την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως.

23. Η Elf Aquitaine υποστηρίζει, τέλος, ότι το γεγονός ότι δεν ενημερώθηκε κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξετάσεως για τις εναντίον της υπόνοιες επέδρασε αρνητικά στην άσκηση των δικαιωμάτων άμυνάς της κατά το επόμενο κατ' αντιμωλία στάδιο της διοικητικής διαδικασίας. Συναφώς, είμαι υποχρεωμένος να συμφωνήσω με την Επιτροπή ότι, εν πάση περιπτώσει, το επιχείρημα αυτό περιορίζεται σε μια γενική αναφορά της πιθανής απώλειας ενδεχόμενων αποδεικτικών στοιχείων που θα μπορούσαν να αποδείξουν την αυτονομία της θυγατρικής της στην αγορά και δεν θεμελιώνεται σε κανένα αποδεικτικό στοιχείο.

24. Βάσει του συνόλου των προεκτεθέντων, φρονώ ότι η πρώτη αιτίαση την οποία προβάλλει η αναιρεσείουσα στο πλαίσιο του δεύτερου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

β) Επί της δεύτερης αιτιάσεως

25. Στο πλαίσιο της εν λόγω αιτιάσεως, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει, πρώτον, ότι το Πρωτοδικείο, αποδεχόμενο τεκμήριο ευθύνης που επέτρεψε στην Επιτροπή να

29 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 27ης Νοεμβρίου 2008, Salduz κατά Τουρκίας. Παραπέμπω στο πλήρες κείμενο των σκέψεων 54 και 62 της εν λόγω αποφάσεως, των οποίων αποσπάσματα μόνον αναφέρονται στην αίτηση αναιρέσεως.

30 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2009, Dayanan κατά Τουρκίας, § 31 επ., τις οποίες επικαλείται η αναιρεσείουσα.

31 — Βλ. παράγραφο 14. Τα υπόλοιπα σημεία των Best Practices τα οποία αναφέρει η αναιρεσείουσα αφορούν τη δυνατότητα της Επιτροπής να διοργανώνει άτυπες συναντήσεις με τα μέρη κατά το στάδιο της έρευνας (παράγραφος 38), τις λεγόμενες «State of Play Meetings» (παράγραφοι 54 έως 60), τριμερείς συναντήσεις και συναντήσεις με τον Επίτροπο ή τον Γενικό Διευθυντή (παράγραφοι 61 έως 64), καθώς και πρόσβαση σε μη εμπιστευτικό κείμενο της καταγγελίας. Ανεξαρτήτως του ότι, σύμφωνα με το ισχύον κείμενο των Best Practices, τουλάχιστον οι διατάξεις που αφορούν τις «State of Play Meetings» δεν είναι εφαρμοστέες στις διαδικασίες που αφορούν συμπράξεις (βλ. παράγραφο 60), από τις προαναφερόμενες παραγράφους προκύπτει η πρόθεση της Επιτροπής να διεξάγει έρευνα όσο το δυνατόν ανοικτή και διαφανή, αλλά όχι να δεσμευθεί επίσημα ότι θα εφαρμόζει σε κάθε έρευνα τις διάφορες πρωτοβουλίες που περιγράφει.

περιοριστεί στην απλή διαπίστωση ότι το σύνολο σχεδόν του κεφαλαίου της θυγατρικής ανήκε στην Elf Aquitaine, χωρίς να απαιτείται διεξαγωγή περαιτέρω έρευνας εις βάρος της, παρέβλεψε την απαίτηση αμερόληπτης έρευνας, δηλαδή έρευνας στο πλαίσιο της οποίας η αρμόδια αρχή συλλέγει τόσο ενοχοποιητικά όσο και απενοχοποιητικά αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τις επιχειρήσεις τις οποίες βαρύνει η υπόνοια ότι διέπραξαν παράβαση. Συναφώς αρκεί να επισημανθεί ότι η λειτουργία τεκμηρίου έγκειται ακριβώς στο ότι παρέχει υποχρεούμενο να αποδείξει ένα γεγονός τη δυνατότητα να ανταποκριθεί στο βάρος αποδείξεως που υπέχει αποδεικνύοντας απλώς την ύπαρξη της προϋποθέσεως στην οποία βασίζεται το τεκμήριο (εν προκειμένω την αποκλειστική ή σχεδόν αποκλειστική κατοχή του κεφαλαίου της θυγατρικής από τη μητρική εταιρεία). Το επιχείρημα ότι η προσφυγή σε τεκμήριο δεν είναι συμβατή με τις απαιτήσεις αμερόληπτης διεξαγωγής της έρευνας, διότι επιτρέπει στην αρχή που εποπτεύει την έρευνα να αποφύγει την αναζήτηση περαιτέρω αποδεικτικών στοιχείων, ενοχοποιητικών και μη, σημαίνει ουσιαστικά ότι το τεκμήριο θεωρείται κατ' αρχήν απαράδεκτο. Τα επιχειρήματα τα οποία προέβαλε η αναιρεσείουσα άπτονται συνεπώς του πέμπτου λόγου αναιρέσεως, με τον οποίο η αναιρεσείουσα στρέφεται κατά της νομιμότητας του τεκμηρίου που χρησιμοποίησε η Επιτροπή εναντίον της.

26. Δεύτερον, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι η αμεροληψία της έρευνας που διεξήγαγε η Επιτροπή πλήττεται εκ του ότι το εν λόγω όργανο συγκεντρώνει εξουσίες διεξαγωγής ανακρίσεων, απαγγελίας κατηγοριών και εκδόσεως αποφάσεων, οι οποίες δεν συνάδουν με τον ποινικό χαρακτήρα των κυρώσεων που επιβάλλονται λόγω παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού. Κατά την άποψη της αναιρεσείουσας, η έναρξη ισχύος του Χάρτη —ο οποίος προβλέπει στο άρθρο 41 δικαίωμα αμερόληπτης διοικητικής διαδικασίας— αναγκάζει το Δικαστήριο να τροποποιήσει τη σχετική νομολογία του, προκειμένου να λάβει υπόψη τις θέσεις του ΕΔΔΑ οι οποίες εγγυώνται αποτελεσματικότερα τα θεμελιώδη δικαιώματα. Η αναιρεσείουσα αντικρούει την ένσταση της Επιτροπής ότι το επιχείρημα αυτό είναι νέο, και συνεπώς απαράδεκτος, υποστηρίζοντας ότι πρόκειται για απλή διεύρυνση λόγων που είχαν προβληθεί πρωτοδίκως.

27. Συναφώς επισημαίνω, πρώτον, ότι το προεκτεθέν επιχείρημα θέτει ένα νομικό ζήτημα σχετικό με την ουσία της διαφοράς που υποβλήθηκε στο Πρωτοδικείο, το οποίο δεν σχολιάστηκε με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και δεν απετέλεσε αντικείμενο αντιπαραθέσεως μεταξύ των διαδίκων σε οποιοδήποτε στάδιο της πρωτόδικης διαδικασίας. Η αναιρεσείουσα δεν έθεσε ρητώς το ζήτημα αυτό ούτε με την προσφυγή ούτε με το υπόμνημα απαντήσεως ούτε με τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσε στο πλαίσιο της διαδικασίας. Από τα πρακτικά δε της επ' ακροατηρίου συζητήσεως ενώπιον του Πρωτοδικείου προκύπτει ότι το ζήτημα δεν συζητήθηκε ούτε κατ' αυτήν. Επισημαίνω επίσης ότι το επιχείρημα αυτό δεν άπτεται της ουσίας κάποιας σκέψεως της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, αντιθέτως προς την αιτίαση η οποία σχολιάστηκε ανωτέρω με τις σημεία 13 έως 24 και η οποία, μολονότι δεν προβλήθηκε πρωτοδίκως, αντλείται από ορισμένες διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου οι οποίες περιέχονται, ιδίως, στη σκέψη 64 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και συνεπώς είναι παραδεκτή. Τέλος, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, δεν φρονώ ότι το επιχείρημα αυτό μπορεί να θεωρηθεί διεύρυνση λόγων που είχαν προβληθεί πρωτοδίκως, διότι θέτει στο Δικαστήριο

ένα νομικό ζήτημα διαφορετικό από αυτά που εξετάστηκαν στο πλαίσιο των λόγων προσφυγής [32].

28. Στο Δικαστήριο απόκειται, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του ως ακυρωτικό δικαστήριο και εντός των ορίων της δικαιοδοσίας του να επιλαμβάνεται αιτήσεων αναιρέσεως, να εξετάσει πώς άσκησε το Πρωτοδικείο τη δικαιοδοτική λειτουργία του, λαμβάνοντας υπόψη τους λόγους και τα επιχειρήματα που υποβλήθηκαν στον έλεγχό του. Αντιθέτως, δεν απόκειται στο Δικαστήριο να προσάψει στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο ότι δεν εξέτασε λόγο που δεν προβλήθηκε από τους διαδίκους, παρά μόνον αν πρόκειται για λόγο που έπρεπε να εξεταστεί αυτεπαγγέλτως. Φρονώ ότι κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει εν προκειμένω. Ως εκ τούτου, η ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η Επιτροπή πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να γίνει δεκτή.

29. Οι σκέψεις που ακολουθούν σχετικά με την ουσία του επιχειρήματος που προέβαλε η Elf Aquitaine εκτίθενται επικουρικώς, για την περίπτωση στην οποία το Δικαστήριο κρίνει την ένσταση παραδεκτή, αντιθέτως προς ό,τι προτείνω.

30. Όπως υπογράμμισε επανειλημμένα η Επιτροπή με τα υπομνήματά της, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επιβεβαίωσε με την απόφαση της ολομέλειας Jussila την αρχή που μπορούσε εν μέρει να εξαχθεί από ορισμένες αποφάσεις του, δηλαδή ότι, στο πλαίσιο διαδικασιών οι οποίες καταλήγουν στην επιβολή κυρώσεων που πρέπει να θεωρηθούν ποινικές βάσει του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, μπορεί να γίνει διάκριση μεταξύ των διαδικασιών (και των κυρώσεων) που εμπίπτουν στον λεγόμενο «σκληρό πυρήνα» του ποινικού δικαίου και εκείνων που, αντιθέτως, τοποθετούνται εκτός του σκληρού αυτού πυρήνα [33]. Με τη σκέψη 43 της εν λόγω αποφάσεως το ΕΔΔΑ, αφού επεσήμανε ότι, αφής στιγμής υιοθετήθηκε αυτοτελής έννοια του όρου «ποινική κατηγορία», επεκτάθηκε σταδιακά το ποινικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ σε τομείς οι οποίοι «τυπικώς δεν υπάγονται στις παραδοσιακές κατηγορίες του ποινικού δικαίου», όπως οι «χρηματικές ποινές που επιβάλλονται λόγω παραβάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού» [34], επιβεβαίωσε ότι, στους τομείς αυτούς, οι εγγυήσεις τις οποίες

32 — Το οποίο έγκειται ουσιαστικά σε ένσταση αντιθέσεως του κανονισμού 1/2003 προς τον νόμο.

33 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2006, Jussila κατά Φινλανδίας. Το ζήτημα που τέθηκε στο ΕΔΔΑ αφορούσε το αν συνάδει με το άρθρο 6 ΕΣΔΑ η παράλειψη επ' ακροατηρίου συζητήσεις εφέσεως κατά προσαυξήσεως φόρου την οποία επέβαλαν οι φινλανδικές φορολογικές αρχές.

34 — Η ενδεικτική απαρίθμηση που εκτίθεται στη σκέψη 43 της αποφάσεως Jussila κατά Φινλανδίας περιλαμβάνει, εκτός από τις διοικητικές παραβάσεις, τις πειθαρχικές κυρώσεις που επιβάλλονται βάσει του σωφρονιστικού δικαίου και τα πρόστιμα που επιβάλλουν φορολογικά δικαστήρια. Η Ευρωπαϊκή επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων τάχθηκε υπέρ της ποινικής φύσεως των κυρώσεων που επιβάλλει το γαλλικό Conseil de la concurrence για παράβαση των εθνικών κανόνων προστασίας του ανταγωνισμού στην υπόθεση Société Stenuit κατά Γαλλίας, η οποία διαγράφηκε από το πινάκιο του ΕΔΔΑ με απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 1992. Αντίθετη άποψη σε σχέση με την επέκταση της εξαιρέσεως την οποία αφορά η σκέψη 43 της αποφάσεως Jussila κατά Φινλανδίας στις κοινοτικές διαδικασίες παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού εκφράζουν οι Slater, D., Thomas, S., Waelbroeck, D., «Competition Law Proceedings before the European Commission and the Right to a Fair Trial: no Need to Reform?» στο *The Global Competition Law Centre Working Papers Series*, 04/08, σ. 27.

παρέχει το εν λόγω άρθρο «δεν πρέπει αναγκαστικά να εφαρμόζονται εξαντλητικά» [35]. Η προσέγγιση αυτή είχε ακολουθηθεί, ιδίως, με τις αποφάσεις Bendenoun κατά Γαλλίας και Janosevic κατά Σουηδίας [36], στις οποίες γίνεται ρητή παραπομπή με τη σκέψη 43 της αποφάσεως Jussila. Με τις αποφάσεις αυτές, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ένα συμβαλλόμενο κράτος νομιμοποιείται να αναθέσει στην τα-μιακή υπηρεσία, διοικητικό όργανο που δεν πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ [37], το έργο της διώξεως και της καταστολής των φορολογικών παραβάσεων για τις οποίες προβλέπεται προσαύξηση του φόρου που έχει χαρακτήρα ποινικής κυρώσεως, υπό την προϋπόθεση ο φορολογούμενος να μπορεί να προσφύγει, κατά της αποφάσεως αυτής, ενώπιον δικαστηρίου το οποίο παρέχει τις εγγυήσεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ [38], δηλαδή, σύμφωνα με το γράμμα της σκέψεως 81 της αποφάσεως Janosevic, η οποία επαναλαμβάνεται σε διάφορες μεταγενέστερες αποφάσεις, «δικαιοδοτικό όργανο που έχει πλήρη δικαιοδοσία [39], και, ιδίως, την εξουσία να μεταρρυθμίσει κάθε πραγματικό και νομικό σημείο της προσβαλλομένης αποφάσεως».

31. Σε ευθυγράμμιση με τις διευκρινίσεις που δίδονται με τη σκέψη 43 της αποφάσεως Jussila, η αρχή η οποία διακηρύχθηκε με τις αποφάσεις Bendenoun και Janosevic μπορεί να επεκταθεί στις διαδικασίες παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού τις οποίες προβλέπει ο κανονισμός 1/2003. Για τον λόγο αυτό, η συγκέντρωση από την Επιτροπή, στο πλαίσιο των διαδικασιών αυτών, των εξουσιών διενέργειας ανακρίσεων, απαγγελίας κατηγοριών και λήψεως αποφάσεων δεν αντιβαίνει καθεαυτή προς το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, υπό την προϋπόθεση οι οικείες επιχειρήσεις να έχουν δικαίωμα προσφυγής κατά της αποφάσεως της Επιτροπής ενώπιον οργάνου που να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του εν λόγω άρθρου. Θα πρέπει, συνεπώς, να εξακριβωθεί αν ο έλεγχος τον οποίο ασκούν τα κοινοτικά δικαστήρια επί των αποφάσεων που εκδίδει η Επιτροπή σε θέματα παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού πληροί τις προϋποθέσεις τις οποίες τάσσει η σκέψη 81 της αποφάσεως Janosevic κατά Σουηδίας. Δεν θα εξετάσω εξαντλητικά το ζήτημα αυτό· απλώς θα αναφέρω τις πτυχές εκείνες του εν λόγω ελέγχου οι οποίες ενδέχεται να αποδειχθούν περισσότερο προβληματικές υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ.

32. Πρώτον, τα κοινοτικά δικαστήρια ασκούν επί των αποφάσεων της Επιτροπής σε θέματα συμπράξεως επιχειρήσεων τυπικό έλεγχο νομιμότητας, ο οποίος κατατείνει στην πλήρη εξέταση όλων των πραγματικών και νομικών λόγων που επικαλείται ο προσφεύγων, καθώς και ενδεχόμενων λόγων δημοσίας τάξεως που πρέπει να εξετάζονται αυτεπαγγέλτως.

35 — Η ίδια συλλογιστική ακολουθείται και στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 4ης Μαρτίου 2008, Hüseyin Turan κατά Τουρκίας, § 32.

36 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 1994, Bendenoun κατά Γαλλίας, σειρά Α αριθ. 284, και Janosevic κατά Σουηδίας, προαναφερθείσα.

37 — Βλ. προαναφερθείσα απόφαση Janosevic κατά Σουηδίας, § 81.

38 — Βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις Bendenoun κατά Γαλλίας, § 46, και Janosevic κατά Σουηδίας, § 81. Με ανάλογη επιχειρηματολογία βλ. και απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 1995, Umlauft κατά Αυστρίας, σειρά Α, αριθ. 328-Β, § 37 έως 39. Η θέση αυτή απηχεί ουσιαστικά τη θέση που είχε εκφράσει το ΕΔΔΑ σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ σε μη ποινικές διαδικασίες (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 10ης Φεβρουαρίου 1983, Albert και Le Compte κατά Βελγίου, σειρά Α αριθ. 58, § 29) και σε ήσσονος σημασίας ποινικές παραβάσεις (όπως οι παραβάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας, βλ. απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 1984, Öztürk κατά Γερμανίας, § 29).

39 — Θα ήταν ίσως ορθότερο να χρησιμοποιηθεί η έκφραση "δικαστήριο της ουσίας", δεδομένου ότι, όπως θα εκτεθεί λεπτομερέστερα στη συνέχεια, δεν είναι σαφές από το παρατιθέμενο απόσπασμα αν το ΕΔΔΑ αναφέρεται πράγματι σε δικαστήριο που βαίνει πέραν του απλού ελέγχου νομιμότητας.

Εξαιρουμένων των προστίμων, το Πρωτοδικείο δεν έχει την εξουσία να μεταρρυθμίσει την απόφαση της Επιτροπής και μπορεί μόνο να την ακυρώσει. Συναφώς επισημαίνω, πρώτον, ότι, μολονότι στη γαλλική απόδοση της αποφάσεως του ΕΔΔΑ Janosevic κατά Σουηδίας χρησιμοποιείται η έκφραση «pouvoir de réformer», στην αγγλική απόδοση χρησιμοποιείται το γενικότερο ρήμα «to quash», το οποίο αναφέρεται μάλλον στην εξουσία ακυρώσεως της προσβαλλομένης πράξεως. Επίσης, με την ίδια απόφαση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα διοικητικά δικαιοδοτικά όργανα που ήταν αρμόδια σύμφωνα με το σουηδικό δίκαιο για την εκδίκαση προσφυγών κατά των αποφάσεων με τις οποίες η φορολογική διοίκηση επιβάλλει προσαυξήσεις φόρου που έχουν χαρακτήρα ποινικών κυρώσεων, συνιστούν δικαστήρια παρέχοντα τις εγγυήσεις τις οποίες προβλέπει το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, μολονότι νομιμοποιούνται να ακυρώσουν την προσβαλλόμενη απόφαση μόνο «σε περίπτωση διαφωνίας με τα πορίσματα της φορολογικής διοικήσεως» [40]. Την ίδια θέση ακολούθησε το ΕΔΔΑ με πολλές άλλες αποφάσεις του [41].

33. Εντούτοις, η νομολογία για το θέμα δεν είναι πάγια. Για παράδειγμα, με την προαναφερθείσα απόφαση Umlauft κατά Αυστρίας, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν παρείχε τις εγγυήσεις που προβλέπει το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ το αυστριακό διοικητικό δικαστήριο το οποίο, εκδικάζοντας προσφυγή κατά μέτρου με το οποίο επιβλήθηκε στον προσφεύγοντα χρηματική ποινή για παράβαση του κώδικα οδικής κυκλοφορίας, η οποία θεωρείται ποινικής φύσεως, είναι αρμόδιο να ασκεί απλώς έλεγχο νομιμότητας και δεσμεύεται από τις πραγματικές διαπιστώσεις των διοικητικών αρχών. Με την απόφαση Tsfayo κατά Ηνωμένου Βασιλείου, το ΕΔΔΑ δεν αναγνώρισε «πλήρη δικαιοδοσία» στο High Court του Ηνωμένου Βασιλείου διότι, μολονότι έχει την εξουσία να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση αν κρίνει ανεπαρκές ή εσφαλμένο το αποδεικτικό πλαίσιο στο οποίο θεμελιώνεται, δεν είναι αρμόδιο να επανεκτιμήσει τα αποδεικτικά στοιχεία ή να αντικαταστήσει τις επίδικες εκτιμήσεις με δικές του εκτιμήσεις σχετικά με την αξιοπιστία του προσφεύγοντα [42]. Με την απόφαση Κυπριανού, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι η μεροληψία του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου που επέβαλε στερητική της ελευθερίας ποινή στον προσφεύγοντα για το αδίκημα της ασέβειας προς το δικαστήριο (contempt of court) δεν θεραπεύθηκε από το ανώτατο δικαστήριο κατά το στάδιο της εφέσεως, διότι το ανώτατο δικαστήριο δεν *επανεξέτασε*

40 — Με τη σκέψη 82 της αποφάσεως, το ΕΔΔΑ επισημαίνει ότι τα διοικητικά δικαστήρια «μπορούν να εξετάσουν όλες τις πτυχές των υποθέσεων των οποίων επιλαμβάνονται. Ο έλεγχος τον οποίο ασκούν δεν περιορίζεται σε νομικά, αλλά περιλαμβάνει και πραγματικά ζητήματα, όπως η εκτίμηση των αποδείξεων […]».

41 — Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 31ης Αυγούστου 2007, Bistrovic κατά Κροατίας, σκέψη 53, σχετικά με τα κροατικά «County Courts»· της 21ης Σεπτεμβρίου 1993, Zumtobel κατά Αυστρίας, σειρά Α αριθ. 268-Α, § 27 έως 32, σε σχέση με τον έλεγχο που ασκεί για το θέμα το αυστριακό διοικητικό δικαστήριο και της 25ης Οκτωβρίου 1995, Bryan κατά Ηνωμένου Βασιλείου, σειρά Α αριθ. 335-Α, § 44 έως 47. Εντούτοις, οι αποφάσεις αυτές δεν αφορούν τον ποινικό τομέα.

42 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 2006, Tsfayo κατά Ηνωμένου Βασιλείου, § 48.

εκ νέου την υπόθεση [43]. Τέλος, με την απόφαση Silvester's Horeca, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η προσφεύγουσα εταιρία δεν είχε πρόσβαση σε «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, διότι το Εφετείο των Βρυξελλών στο οποίο προσέφυγε κατά του διοικητικού μέτρου με το οποίο της επιβλήθηκε φορολογικό πρόστιμο λόγω παραβάσεως του κώδικα ΦΠΑ, δεν είχε την εξουσία να απαλλάξει το φορολογούμενο από υποχρεώσεις που επιβλήθηκαν συννόμως, απλώς και μόνο για λόγους σκοπιμότητας ή επιείκειας [44]. Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο διαφορών σχετικά με παραβάσεις των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 102 ΣΛΕΕ, τα κοινοτικά δικαστήρια έχουν δικαιοδοσία και επί της ουσίας σχετικά με πρόστιμα που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 261 ΣΛΕΕ και του άρθρου 31 του κανονισμού 1/2003 και «έχει την εξουσία, πέραν του απλού ελέγχου νομιμότητας της κυρώσεως, να υποκαθιστά την Επιτροπή προβαίνοντας στη δική του εκτίμηση» καταργώντας, μειώνοντας ή ακόμα και αυξάνοντας το πρόστιμο που επιβάλλει η Επιτροπή, όταν το ζήτημα του ύψους του προστίμου υποβάλλεται στην κρίση του [45]. Η αρμοδιότητα αυτή παρέχει στον κοινοτικό δικαστή την εξουσία να τροποποιεί την προσβαλλόμενη πράξη, ακόμη και ελλείψει ακυρώσεως [46].

34. Μια δεύτερη ευαίσθητη πτυχή, την οποία προέβαλε η προσφεύγουσα, αφορά τον οριακό —δηλαδή περιοριζόμενο στην εξέταση του αν τηρήθηκαν οι κανόνες διαδικασίας και αιτιολογίας, καθώς και του αν τα πραγματικά περιστατικά ήσαν ακριβή και του ότι δεν συντρέχει προφανής πλάνη εκτιμήσεως ή κατάχρηση εξουσίας— έλεγχο τον οποίο ασκούν, κατά πάγια νομολογία [47], τα κοινοτικά δικαστήρια επί των πολύπλοκων οικονομικών εκτιμήσεων στις οποίες προβαίνει η Επιτροπή [48].

43 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2004, Κυπριανού κατά Κύπρου. Ειδικότερα, το ΕΔΑΑ έκρινε ότι «ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο, δεν είχε πλήρη δικαιοδοσία για να εξετάσει εκ νέου την υπόθεση, αλλά μπορούσε απλώς να ελέγξει αν η πρωτοβάθμια απόφαση περιείχε πρόδηλα νομικά ή πραγματικά σφάλματα. Δεν προέβη εκ νέου σε ανεξάρτητο έλεγχο της ποινικής κατηγορίας που είχε απαγγελθεί κατά του προσφεύγοντα για *contempt of court* devant la cour d'assises. Εξάλλου, το ανώτατο δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορούσε να μεταρρυθμίσει την απόφαση του κακουργιοδικείου, αναγνωρίζοντας το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτει το κακουργιοδικείο για την επιβολή ποινής στον προσφεύγοντα». Εντούτοις, το ΕΔΔΑ προσέθεσε ότι «στην πραγματικότητα, το ανώτατο δικαστήριο αρνήθηκε να ακυρώσει την επίδικη απόφαση με την αιτιολογία ότι η σύνθεση του κακουργιοδικείου δεν εξασφάλιζε την αμεροληψία του, μολονότι ήταν εξουσιοδοτημένο να το κάνει». Εξάλλου, με την απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2005 για την ίδια υπόθεση, η ολομέλεια του ΕΔΔΑ, μολονότι κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα, εστίασε την προσοχή της μάλλον στο γεγονός ότι το ανώτατο δικαστήριο δεν ακύρωσε την απόφαση του κατώτερου δικαστηρίου, μολονότι είχε την αρμοδιότητα να το κάνει.

44 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 4ης Μαρτίου 2004, Silvester's Horeca Service κατά Βελγίου, § 26 και 27.

45 — Απόφαση της 8ης Φεβρουαρίου 2007, C-3/06 P, Groupe Danone κατά Επιτροπής (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 6, σκέψεις 61 και 62). Βλ. και προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott της 8ης Δεκεμβρίου 2005 στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, C-113/04 P, Technische Unie κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. I-8831, σημείο 132), και του γενικού εισαγγελέα Poiares Maduro της 16ης Νοεμβρίου 2006 στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση Groupe Danone κατά Επιτροπής (σημεία 45 και 48).

46 — Απόφαση Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 7, σκέψη 692). Σχετικά με το συγκεκριμένο επιχείρημα, βλ. P. Mengozzi, *La compétence de pleine juridicition du juge communautaire*, στο «Liber amicorum en l'honneur de Bo Vesterdorf» 2007, σ. 219.

47 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, όσον αφορά το άρθρο 85 ΕΚ, αποφάσεις της 11ης Ιουλίου 1985, 42/84, Remia κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 2545, σκέψη 34), της 17ης Νοεμβρίου 1987, 142/84 και 156/84, BAT και Reynolds κατά Επιτροπής (Συλλογή 1987, σ. 4487, σκέψη 62), και της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-194/99 P, Thyssen Stahl κατά Επιτροπής (Συλλογή 2003, σ. I-10821, σκέψη 78).

48 — Επισημαίνω συναφώς ότι, εκτός των ποινικών υποθέσεων, το ΕΔΔΑ φαίνεται να δέχεται ότι ο δικαστικός έλεγχος επί των διοικητικών πράξεων μπορεί, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, να περιορίζεται στα πρόδηλα σφάλματα (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Bryan, σκέψεις 41 και 44 έως 47). Ειδικότερα, με τη σκέψη 47, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι: «Μπορεί κανείς ευλόγως να αναμένει ότι ένα δευτεροβάθμιο δικαστήριο θα ενεργήσει κατ' αυτόν τον τρόπο σε ειδικευμένους νομικούς τομείς όπως ο επίδικος, ιδίως όταν τα πραγματικά περιστατικά έχουν ήδη διαπιστωθεί στο πλαίσιο ενδικοφανούς διαδικασίας που εγγυάται την τήρηση πολλών από τις απαιτήσεις τις οποίες προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ». Βλ. και προαναφερθείσα απόφαση Tsyfayo κατά Ηνωμένου Βασιλείου, § 46.

35. Τρίτον, τέλος, μολονότι τα κοινοτικά δικαστήρια μπορούν να εξετάσουν τα, ενοχοποιητικά ή μη, αποδεικτικά στοιχεία που περιέχονται στον διοικητικό φάκελο, ο έλεγχος νομιμότητας τον οποίον ασκεί στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως βασίζεται στα πραγματικά και νομικά στοιχεία που υφίστανται κατά τον χρόνο εκδόσεως της πράξεως [49]. Συνεπώς, ο ρόλος του έγκειται στο να εκτιμά αν τα αποδεικτικά και άλλα στοιχεία τα οποία επικαλείται η Επιτροπή στην απόφασή της αρκούν για να αποδείξουν την ύπαρξη της αμφισβητούμενης παραβάσεως [50]. Αν τα κοινοτικά δικαστήρια κρίνουν ότι το αποδεικτικό πλαίσιο δεν είναι πειστικό, μπορούν μόνο να ακυρώσουν την απόφαση αυτή λόγω ανεπάρκειας της προδικασίας.

36. Παρά τους προαναφερθέντες περιορισμούς, δεν θεωρώ αδύνατον ο δικαιοδοτικός έλεγχος επί των αποφάσεων της Επιτροπής που επιβάλλουν πρόστιμα λόγω παραβάσεων των κανόνων ανταγωνισμού, συνολικά θεωρούμενος, να πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ για τον ποινικό τομέα, σύμφωνα με την περισσότερο ευέλικτη προσέγγιση που ακολούθησε η ολομέλεια του ΕΔΔΑ με την απόφαση Janosevic κατά Σουηδίας.

37. Εν προκειμένω, δεν είναι αναγκαίο να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό. Πράγματι, η νομολογία του ΕΔΔΑ δέχεται την προσέγγιση που σκοπεί στην εξακρίβωση της τηρήσεως των απαιτήσεων που τάσσει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ σε κάθε μεμονωμένη περίπτωση, ακόμα και ανεξάρτητα από το γενικότερο ζήτημα της ενδεχόμενης συμβατότητας με την εν λόγω διάταξη του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται κάθε περίπτωση [51]. Εν προκειμένω, όπως προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο άσκησε, για κάθε μια από τις πτυχές τις οποίες εξέτασε, πλήρη έλεγχο όσον αφορά την πλήρωση των προϋποθέσεων εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, η έκταση του οποίου δεν μπορεί να θεωρηθεί περιορισμένη εκ μόνου του λόγου ότι ο καταλογισμός ευθύνης στην αναιρεσείουσα βασίστηκε σε τεκμήριο. Εξάλλου, από την ίδια απόφαση προκύπτει

49 — Με ανάλογη επιχειρηματολογία, βλ. αποφάσεις της 13ης Ιουνίου 1972, 9/71 και 11/71, Compagnie d'approvisionnement, de transport et de crédit et Grands Moulins de Paris κατά Επιτροπής (Racc. 1972, σ. 391). Ειδικότερα, οι πολύπλοκες εκτιμήσεις στις οποίες προβαίνει η Επιτροπή πρέπει να εξετάζονται μόνο σε συνάρτηση με τα στοιχεία που είχε στη διάθεσή της η Επιτροπή κατά τον χρόνο που τις πραγματοποίησε (βλ. αποφάσεις της 25ης Ιουνίου 1998, Τ-371/94 και Τ-394/94, British Airways κ.λπ. και British Midland Airways κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. II-2405, σκέψη 81, και της 5ης Οκτωβρίου 2000, C-288/96, Γερμανία κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-8237, σκέψη 34).

50 — Βλ. αποφάσεις της 20ής Απριλίου 1999, Τ-305/94 έως Τ-307/94, Τ-313/94 έως Τ-316/94, Τ-318/94, Τ-325/94, Τ-328/94, Τ-329/94 και Τ-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. II-931, σκέψη 891), και της 8ης Ιουλίου 2004, Τ-67/00, Τ-68/00, Τ-71/00 και Τ-78/00, JFE Engineering κατά Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. II-2501, σκέψεις 174 και 175).

51 — Βλ., για παράδειγμα, προαναφερθείσα απόφαση Zumtobel κατά Αυστρίας (σκέψεις 31 επ.), αλλά και την προαναφερθείσα απόφαση Janosevic κατά Σουηδίας.

ότι το Πρωτοδικείο εξέτασε το σύνολο των στοιχείων που προσκόμισε η Elf Aquitaine προκειμένου να αποδείξει την ανεξάρτητη συμπεριφορά της θυγατρικής της στην αγορά, απορρίπτοντας τη λυσιτέλεια ή την επάρκειά τους βάσει αιτιολογιών με τις οποίες μάλιστα συμπληρώθηκαν οι αιτιολογίες που είχε υιοθετήσει η Επιτροπή στην προσβαλλόμενη απόφαση. Από την άλλη πλευρά, η αναιρεσείουσα, μολονότι αμφισβήτησε γενικά, με τα επιχειρήματα που προέβαλε γραπτώς και προφορικώς, την επάρκεια του δικαιοδοτικού ελέγχου που ασκούν τα κοινοτικά δικαστήρια επί των αποφάσεων τις οποίες εκδίδει η Επιτροπή λόγω παραβάσεων των κανόνων ανταγωνισμού σε σχέση με τις απαιτήσεις που τάσσει το άρθρο 6 ΕΣΔΑ, δεν προέβαλε επιχειρήματα με τα οποία να αποδεικνύει ότι ανάλογη ανεπάρκεια σημειώθηκε στην κρινόμενη υπόθεση. Για τον λόγο αυτό, φρονώ ότι το επιχείρημα σχετικά με τη μεροληψία της διοικητικής διαδικασίας λόγω της συγκεντρώσεως των εξουσιών διεξαγωγής ανακρίσεων, απαγγελίας κατηγοριών και λήψεως αποφάσεων από την Επιτροπή, εκτός από απαράδεκτο, είναι και αβάσιμο επί της ουσίας περίπτωση [52].

38. Βάσει του συνόλου των προεκτεθέντων, φρονώ ότι η δεύτερη αιτίαση του δεύτερου λόγου αναιρέσεως πρέπει επίσης να απορριφθεί.

52 — Δεν θεωρώ ότι αντίθετο συμπέρασμα υπαγορεύει το απλό γεγονός ότι, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο απέρριψε το αίτημα της αναιρεσείουσας περί μειώσεως του προστίμου με την αιτιολογία ότι η αναιρεσείουσα δεν είχε προβάλει επιχειρήματα ή στοιχεία που να δικαιολογούν την άσκηση των αρμοδιοτήτων του και στο θέμα του προστίμου.

γ) Πρόταση όσον αφορά τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως

39. Βάσει της προεκτεθείσας αναλύσεως, φρονώ ότι ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως πρέπει εν μέρει να απορριφθεί ως αβάσιμος και εν μέρει να κηρυχθεί απαράδεκτος.

3. Επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως, ο οποίος αφορά σφάλματα όσον αφορά την έκταση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως που υπέχει η Επιτροπή και την έλλειψη αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

40. Ο παρών λόγος αναιρέσεως διαρθρώνεται επίσης σε δύο αιτιάσεις.

α) Επί της πρώτης αιτιάσεως

41. Με την πρώτη αιτίαση του τρίτου λόγου αναιρέσεως, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει, πρώτον, ότι το Πρωτοδικείο βασίστηκε σε «εσφαλμένη έννοια» της υποχρεώσεως της Επιτροπής να αιτιολογεί την ανακοίνωση των αιτιάσεων, καθόσον έκρινε ότι η υποχρέωση αυτή εκπληρώθηκε παραπέμποντας απλώς στις αρχές που διέπουν τον καταλογισμό στις μητρικές εταιρείες και αναφέροντας τον βαθμό συμμετοχής της επικεφαλής του ομίλου στο κεφάλαιο της θυγατρικής. Συναφώς, επισημαίνω ότι, με τις σκέψεις 58 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, από τις οποίες προκύπτει, σύμφωνα με την αναιρεσείουσα, το σφάλμα στο οποίο υπέπεσε το Πρωτοδικείο, δίδεται στην πραγματικότητα απάντηση στα επιχειρήματα που προέβαλε η αναιρεσείουσα στο πλαίσιο

του πρώτου λόγου προσφυγής προκειμένου να θεμελιώσει προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας και όχι παραβίαση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, την οποία επικαλέστηκε στο πλαίσιο του δεύτερου λόγου προσφυγής. Επισημαίνεται επίσης ότι, μολονότι η αναιρεσείουσα αμφισβητεί ότι «το σύνολο των ουσιωδών στοιχείων στα οποία βασίστηκε η Επιτροπή προκειμένου να κατηγορήσει την Elf Aquitaine» περιέχεται στην ανακοίνωση των αιτιάσεων, εντούτοις δεν διευκρινίζει ποια στοιχεία, εκτός εκείνων που αναφέρονται στις σκέψεις 58 και 59 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως (αναφορά των κανόνων που διέπουν τον καταλογισμό στη μητρική εταιρεία της ευθύνης για την αθέμιτη συμπεριφορά της θυγατρικής της, μνεία του περιεχομένου του τεκμηρίου που δημιουργείται λόγω της κατοχής από τη μητρική εταιρεία του συνόλου του κεφαλαίου της θυγατρικής, καθώς και της σχεδόν συνολικής συμμετοχής της αναιρεσείουσας στο κεφάλαιο της Atofina), έπρεπε in concreto να περιληφθούν στην ανακοίνωση των αιτιάσεων. Καίτοι η αναιρεσείουσα αναφέρεται σε αποδεικτικά στοιχεία εις βάρος της μεταγενέστερα από εκείνα με τα οποία αποδείχθηκε η ύπαρξη των πραγματικών προϋποθέσεων εφαρμογής του τεκμηρίου στο οποίο βασίστηκε η Επιτροπή, τα επιχειρήματά της συμπίπτουν με τα επιχειρήματα με τα οποία αμφισβητείται η δυνατότητα προσφυγής σε ανάλογο τεκμήριο και τα οποία θα εξεταστούν συνολικά στο πλαίσιο του πέμπτου λόγου αναιρέσεως. Κατά συνέπεια, η αναιρεσείουσα δεν απέδειξε το προβαλλόμενο ερμηνευτικό σφάλμα όσον αφορά την έκταση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, το οποίο αποδίδει στο Πρωτοδικείο. Από την άποψη αυτή, συνεπώς, η πρώτη αιτίαση του τρίτου λόγου αναιρέσεως πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί.

42. Δεύτερον, η αναιρεσείουσα προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι «ερμήνευσε εσφαλμένα» την υποχρέωση που υπείχε η Επιτροπή να αιτιολογήσει την προσβαλλόμενη απόφαση. Τα επιχειρήματα τα οποία προβάλλει αφορούν ειδικότερα το απόσπασμα της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως με το οποίο το Πρωτοδικείο έκρινε επαρκή την αιτιολογία με την οποία η προσβαλλόμενη απόφαση απέρριψε τα στοιχεία που προέβαλε η Elf Aquitaine προκειμένου να αποδείξει την αυτόνομη συμπεριφορά στην αγορά της θυγατρικής της, Atofina. Κατά την αναιρεσείουσα, η αιτιολογία αυτή, την οποία εσφαλμένως το Πρωτοδικείο χαρακτήρισε «συνοπτική», στην πραγματικότητα όμως ήταν ανύπαρκτη, δεν επέτρεψε να εξακριβωθεί το βάσιμο της προσβαλλομένης αποφάσεως, ενώ παράλληλα εμπόδισε το Πρωτοδικείο να ασκήσει έλεγχο νομιμότητας.

43. Συναφώς επισημαίνω ότι το Πρωτοδικείο, με τη σκέψη 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, παραπέμπει στην πάγια νομολογία κατά την οποία η επιβαλλόμενη από το άρθρο 253 ΕΚ αιτιολογία πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στη φύση της οικείας πράξεως και πρέπει να διαφαίνεται απ' αυτήν κατά τρόπο σαφή και μη διφορούμενο η συλλογιστική της κοινοτικής αρχής που εκδίδει την προσβαλλόμενη πράξη, κατά τρόπο που να καθιστά δυνατό στους ενδιαφερομένους να γνωρίζουν τους λόγους που δικαιολογούν τη λήψη του μέτρου και στο αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο να ασκεί τον έλεγχό του. Υπενθυμίζει ότι η υποχρέωση αιτιολογήσεως πρέπει να εκτιμάται αναλόγως των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, ιδίως του περιεχομένου της πράξεως, της φύσεως των προβαλλομένων λόγων και του συμφέροντος που έχουν ενδεχομένως στην παροχή διευκρινίσεων οι αποδέκτες ή άλλα πρόσωπα τα οποία η πράξη αφορά άμεσα και ατομικά. Η αιτιολογία δεν απαιτείται να διασαφηνίζει όλα τα ουσιώδη πραγματικά και νομικά στοιχεία, καθόσον το ζήτημα αν η αιτιολογία

μιας πράξεως ικανοποιεί τις απαιτήσεις του άρθρου 253 ΕΚ εκτιμάται όχι μόνο βάσει του γράμματός της αλλά και του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται, καθώς και του συνόλου των κανόνων δικαίου που διέπουν το σχετικό θέμα [53]. Τέλος, με την τελευταία φράση της σκέψεως 79, το Πρωτοδικείο παραπέμπει στη νομολογία του, σύμφωνα με την οποία η Επιτροπή πρέπει να αναπτύξει τη συλλογιστική της με σαφήνεια όταν, στο πλαίσιο της πρακτικής της λήψεως αποφάσεων, λαμβάνει απόφαση η οποία βαίνει σημαντικά πέραν των προηγουμένων αποφάσεων [54] ενώ, με τη σκέψη 80, υπενθυμίζει ότι, όταν η απόφαση περί εφαρμογής του άρθρου 81 ΕΚ αφορά πλειάδα αποδεκτών και θέτει ζήτημα καταλογισμού της παραβάσεως, πρέπει να περιέχει επαρκή αιτιολογία για κάθε αποδέκτη, και ιδίως για τους αποδέκτες οι οποίοι, βάσει της αποφάσεως, πρέπει να υποστούν τις συνέπειες της παραβάσεως. Με τις σκέψεις 84 επ. το Πρωτοδικείο εξετάζει το επιχείρημα της Elf Aquitaine ότι είναι ανεπαρκώς αιτιολογημένο το τμήμα της προσβαλλομένης αποφάσεως με το οποίο απορρίπτονται τα επιχειρήματα που προέβαλε η αναιρεσείουσα προκειμένου να αντικρούσει το τεκμήριο στο οποίο βασίστηκε η Επιτροπή. Προς τον σκοπό αυτό, το Πρωτοδικείο εξετάζει τα σημεία 258 έως 261 της προσβαλλομένης αποφάσεως και επισημαίνει, ιδίως, ότι τα επιχειρήματα αυτά αποκρούστηκαν από την Επιτροπή ως απλές «διαβεβαιώσεις» (μη υποστηριζόμενες από αποδεικτικά στοιχεία), καθώς και ότι τα έγγραφα τα οποία προσκόμισε η Elf Aquitaine απλώς παρείχαν «μια γενική ένδειξη όσον αφορά την εμπορική διαχείριση της εταιρείας». Το Πρωτοδικείο καταλήγει στο συμπέρασμα, με την σκέψη 89, ότι «μια τέτοια απάντηση στα επιχειρήματα της Elf Aquitaine, αν και συνοπτική, επιτρέπει να γίνουν κατανοητοί οι λόγοι για τους οποίους η Επιτροπή τα απέρριψε», καθώς και ότι η Επιτροπή απάντησε «στα ουσιώδη σημεία των επιχειρημάτων της Elf Aquitaine, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισε η τελευταία». Η ερμηνεία των σκέψεων 84 έως 90 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το περιεχόμενο των οποίων εκτέθηκε ανωτέρω σε γενικές γραμμές, δεν οδηγεί, κατά τη γνώμη μου, στο συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η αναιρεσείουσα ότι το Πρωτοδικείο ερμήνευσε εσφαλμένα την υποχρέωση αιτιολογήσεως την οποία υπείχε η Επιτροπή, βασιζόμενο σε εσφαλμένη αντίληψη σχετικά με την υποχρέωση αυτή. Επίσης, από τα προαναφερθέντα αποσπάσματα της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθώς και από την ερμηνεία των οικείων σημείων της προσβαλλομένης αποφάσεως, προκύπτει ότι, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, η Επιτροπή εξήγησε τους λόγους για τους οποίους τα επιχειρήματα τα οποία προέβαλε η αναιρεσείουσα δεν κρίθηκαν επαρκή προκειμένου να ανατραπεί το εν λόγω τεκμήριο (διότι έγκεινται σε διαβεβαιώσεις που δεν θεμελιώνονται σε αποδείξεις και σε αλυσιτελή έγγραφα). Για τον λόγο αυτό, δεν μπορεί να προβληθεί πλήρης απουσία αιτιολογίας, μολονότι οι ίδιοι λόγοι απορρίψεως εφαρμόστηκαν γενικά στο σύνολο των επιχειρημάτων και των εγγράφων που υπέβαλε η αναιρεσείουσα στην Επιτροπή.

53 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις της 2ας Απριλίου 1998, C-367/95 P, Επιτροπή κατά Sytraval και Brink's France (Συλλογή 1998, σ. I-1719, σκέψη 63 και παρατιθέμενη εκεί νομολογία), και της 15ης Ιουλίου 2004, C-501/00, Ισπανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. I-6717, σκέψη 73).

54 — Απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 1997, T-213/95 και T-18/96, SCK και FNK κατά Επιτροπής (Συλλογή 1997, σ. II-1739, σκέψη 226).

44. Η αναιρεσείουσα προσάπτει επίσης στο Πρωτοδικείο ότι ερμήνευσε εσφαλμένα την

έκταση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως που επιβαλλόταν λόγω των ειδικών περιστάσεων της κρινομένης υποθέσεως. Η αιτιολογία έπρεπε να είναι πολύ περισσότερο συγκεκριμένη, διότι: i) η αναιρεσείουσα δεν είχε ειδοποιηθεί για τη διαδικασία που είχε κινηθεί εναντίον της πριν λάβει την ανακοίνωση των αιτιάσεων· ii) η Επιτροπή είχε απομακρυνθεί από την προηγούμενη πρακτική της λήψεως αποφάσεων και iii) η προσβαλλόμενη απόφαση έθετε σε αμφισβήτηση διάφορα θεμελιώδη δικαιώματα της αναιρεσείουσας και της επέβαλλε κυρώσεις ποινικής φύσεως. Η αναιρεσείουσα επισημαίνει επίσης ότι, μετά την έναρξη ισχύος του Χάρτη, η υποχρέωση αιτιολογήσεως την οποία υπέχουν τα θεσμικά όργανα της Ενώσεως σύμφωνα με το άρθρο 41, παράγραφος 2, του Χάρτη πρέπει, βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 3, να ερμηνεύεται σύμφωνα με τα αυστηρότερα κριτήρια που ακολουθεί το ΕΔΔΑ κατά την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 3, στοιχείο α΄, της ΕΣΔΑ.

45. Νομίζω ότι κανένα από τα επιχειρήματα τα οποία προβάλλει η αναιρεσείουσα δεν μπορεί να ευδοκιμήσει. Πρώτον, δεν μπορώ να κατανοήσω —και η αναιρεσείουσα δεν παρέχει διευκρινίσεις σχετικά— πώς το γεγονός ότι η Elf Aquitaine ενημερώθηκε για τις κατηγορίες που της προσάπτονταν μόνο με την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων επηρεάζει την έκταση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως της προβαλλόμενης αποφάσεως. Δεύτερον, η Επιτροπή διαβεβαίωσε, χωρίς η αναιρεσείουσα να την αντικρούσει, ότι οι αρχές που αφορούν την ευθύνη των μητρικών εταιρειών οι οποίες εφαρμόστηκαν στην Elf Aquitaine, συμπεριλαμβανομένου του τεκμηρίου που θεμελιώνεται στην κατοχή του συνόλου του κεφαλαίου, αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος της πρακτικής λήψεως αποφάσεων από τα έτη 2002-2003. Εφόσον η ανακοίνωση των αιτιάσεων απεστάλη στην αναιρεσείουσα στις 7 Απριλίου 2004 και η προβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε στις 19 Ιανουαρίου 2005, η προβαλλόμενη απόφαση δεν σηματοδοτεί κάποια μεταβολή σε σχέση με την προηγούμενη πρακτική της Επιτροπής. Τέλος, όσον αφορά το τρίτο σημείο (βλ. προηγούμενο σημείο παράγραφο, σημείο iii), αρκεί να επισημανθεί, αφενός, ότι το επιχείρημα της αναιρεσείουσας προϋποθέτει ότι διαπιστώθηκε προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία επικαλείται, πράγμα το οποίο όμως απέκλεισε το Πρωτοδικείο, αφετέρου δε, ότι η λεπτομερέστερη αιτιολογία της προβαλλόμενης αποφάσεως δεν θα είχε επιτρέψει σε καμία περίπτωση να αιτιολογηθεί μια τέτοια παραβίαση, εφόσον είχε διαπιστωθεί. Εξάλλου, το γεγονός ότι με την προσβαλλόμενη απόφαση επιβλήθηκαν στην αναιρεσείουσα κυρώσεις ποινικής φύσεως δεν συνεπάγεται αυστηρότερες προδιαγραφές αιτιολογήσεως σε σχέση με τις —οπωσδήποτε υψηλές— προδιαγραφές τις οποίες επιβάλλει στα θεσμικά όργανα το άρθρο 253 ΕΚ, όπως έχει ερμηνευθεί από τα κοινοτικά δικαστήρια, σύμφωνα με το οποίο η αιτιολογία πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στη φύση της οικείας πράξεως και πρέπει να διαφαίνεται από αυτήν, κατά τρόπο σαφή και μη διφορούμενο, η συλλογιστική του θεσμικού οργάνου που εκδίδει την πράξη, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να γνωρίζουν τους λόγους που δικαιολογούν τη λήψη του μέτρου και το αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο να μπορεί να ασκεί τον έλεγχό του [55].

55 — Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-199/99 P, Corus UK (Συλλογή 2003, σ. I-11177, σκέψη 145), στην οποία παραπέμπει η αναιρεσείουσα.

46. Όσον αφορά το επιχείρημα που αντλεί η αναιρεσείουσα από το άρθρο 41, παράγραφος 2, σε συνδυασμό με το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, ακόμα και αν υποτεθεί ότι οι εν λόγω διατάξεις είναι εφαρμοστέες ratione temporis στην προσβαλλόμενη απόφαση [56], επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ την οποία επικαλείται η Elf Aquitaine δεν είναι λυσιτελής, δεδομένου ότι αναφέρεται σε αποφάσεις τις οποίες εκδίδουν δικαιοδοτικά όργανα. Σε κάθε περίπτωση, όσον αφορά, πρώτον, την απαίτηση, την οποία έχει θέσει το ΕΔΔΑ, οι αποφάσεις οι οποίες αποκλίνουν από προηγούμενη πάγια νομολογία να αιτιολογούν ουσιαστικά τους λόγους αυτής της «μεταστροφής» [57], αρκεί να επισημανθεί ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση εντάσσεται στο πνεύμα της νομολογίας που εγκαινιάστηκε το 2000 με την απόφαση Stora Kopparbergs Bergslags κατά Επιτροπής [58] και επιβεβαιώθηκε πρόσφατα με την απόφαση Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής [59]. Όσον αφορά την απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Helle, την οποία επικαλέστηκε επίσης η αναιρεσείουσα [60], επισημαίνω απλώς ότι, όπως θα εκθέσω λεπτομερέστερα κατά την εξέταση της δεύτερης αιτιάσεως του παρόντος λόγου αναιρέσεως, το Πρωτοδικείο επανεξέτασε πλήρως, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, τα επιχειρήματα που προέβαλε η αναιρεσείουσα στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας και δεν περιορίστηκε να υιοθετήσει τα συμπεράσματα της Επιτροπής χωρίς να εξετάσει τα κύρια ζητήματα που του τέθηκαν. Όσον αφορά, τέλος, την επίκληση της νομολογίας του ΕΔΔΑ με την οποία χαρακτηρίζεται ανεπαρκής η αιτιολογία αποφάσεων που δεν διευκρινίζουν τις ουσιαστικές έννοιες στις οποίες θεμελιώνονται [61], η αναιρεσείουσα δεν διευκρίνισε ποιες είναι, εν προκειμένω, οι έννοιες στις οποίες βασίστηκε το Πρωτοδικείο χωρίς να διευκρινίσει τη σημασία τους.

56 — Επισημαίνω ότι, με πρόσφατη απόφαση που αφορούσε αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, το Δικαστήριο έκρινε εφαρμοστέο τον Χάρτη και σε σχέση με πραγματικά περιστατικά που είχαν λάβει χώρα πριν την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας (βλ. απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, C-279/09, DEB, Συλλογή 2010, σ. I-13849).

57 — Η αναιρεσείουσα επικαλείται συναφώς την απόφαση του ΕΔΔΑ της 14ης Ιανουαρίου 2010, Atanasovski κατά Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας.

58 — Απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-286/98 P, (Συλλογή 2000, σ. I-9925).

59 — Απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, C-97/08 P, Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2009, σ. I-8237).

60 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 1997, Helle κατά Φινλανδίας. Επισημαίνω επίσης ότι η απόφαση αυτή δεν αφορά τόσο την έκταση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως όσο την απαίτηση ουσιαστικού ελέγχου των κύριων στοιχείων που υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο. Με τη σκέψη 60 της εν λόγω αποφάσεως, την οποία επικαλείται η αναιρεσείουσα, το ΕΔΔΑ δηλώνει τα ακόλουθα : «Κατόπιν των προεκτεθέντων, το δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η έννοια της δίκαιης δίκης απαιτεί από το εθνικό δικαστήριο που έχει αιτιολογήσει συνοπτικά μόνο την απόφασή του, είτε ενσωματώνοντας τις αιτιολογίες κατώτερου δικαστηρίου είτε με άλλο τρόπο, να έχει εξετάσει πραγματικά τα κύρια ζητήματα που του έχουν υποβληθεί και να μην έχει αρκεστεί στην απλή επικύρωση των πορισμάτων κατώτερου δικαστηρίου».

61 — Η Elf Aquitaine επικαλείται, ιδίως, τις αποφάσεις της 28ης Οκτωβρίου 1987, Η. κατά Βελγίου, σκέψη 53, και της 25ης Απριλίου 1997, Γεωργιάδης κατά Ελλάδας, σκέψη 43.

47. Βάσει του συνόλου των προεκτεθέντων, φρονώ ότι η πρώτη αιτίαση του τρίτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

β) Επί της δεύτερης αιτιάσεως

48. Στο πλαίσιο της δεύτερης αιτιάσεως την οποία προβάλλει, η αναιρεσείουσα βάλλει, πρώτον, κατά του αντιφατικού, ακατανόητου και ανεπαρκή χαρακτήρα των αιτιολογιών της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Παραπέμπει, ιδίως, στην κρίση του Πρωτοδικείου σύμφωνα με την οποία η Elf Aquitaine και η θυγατρική της αποτελούν μια μόνο επιχείρηση —ενώ η Επιτροπή, αντιθέτως, τις είχε θεωρήσει αυτόνομες οντότητες—, αλλά και στη σύγχυση που εμφιλοχωρεί σε διάφορα αποσπάσματα της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως μεταξύ των εννοιών της επιχειρήσεως και της εταιρίας. Η Elf Aquitaine θεωρεί ότι υφίσταται επίσης αντίφαση μεταξύ της πρώτης και της τελευταίας φράσεως της σκέψεως 105 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

49. Συναφώς, επισημαίνω, πρώτον, ότι, όπως υπογραμμίζει, ορθώς κατά τη γνώμη μου, η Επιτροπή, η διαπίστωση ότι δύο εταιρείες αποτελούν μία μόνο επιχείρηση δεν είναι ασύμβατη ούτε με την αποστολή σε αυτές διαφορετικών ανακοινώσεων των αιτιάσεων, η οποία είναι απαραίτητη προκειμένου να ενημερωθούν και οι δύο εταιρείες για τις κατηγορίες που τους απευθύνονται, ούτε με την επιβολή χωριστών προστίμων, το ποσό των οποίων πρέπει να υπολογίζεται σε συνάρτηση με τα χαρακτηριστικά κάθε εταιρείας. Αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, δεν υπάρχει καμία αντίφαση μεταξύ της διαπιστώσεως αυτής και του γεγονότος ότι, στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας, η Επιτροπή έλαβε υπόψη, για την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και τον καθορισμό του προστίμου, το γεγονός ότι η Elf Aquitaine και η Atofina αποτελούσαν αυτοτελή νομικά πρόσωπα. Δεύτερον, θεωρώ αβάσιμο και το επιχείρημα ότι η προσαπτόμενη σύγχυση μεταξύ των εννοιών της εταιρείας και της επιχειρήσεως, ιδίως στις σκέψεις 8, 17, 18, 107 και 123 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθιστά αντιφατική και ακατανόητη την αιτιολογία της. Οι σκέψεις 8, 17 και 18 αποτελούν μέρος της περιγραφής του ιστορικού της διαφοράς και επαναλαμβάνουν απλώς το περιεχόμενο της προσβαλλομένης αποφάσεως, ενώ η σκέψη 107 περιέχει απλώς παραπομπή στη νομολογία του Δικαστηρίου. Τέλος, με τη σκέψη 123, το Πρωτοδικείο παραπέμπει σε προηγούμενη νομολογία και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, όταν ένας όμιλος εταιρειών αποτελεί μια μόνο επιχείρηση, η Επιτροπή νομιμοποιείται να καταλογίσει την ευθύνη για παράβαση την οποία διαπράττει η επιχείρηση αυτή στην εταιρεία που είναι υπεύθυνη για τις ενέργειες του ομίλου και να της επιβάλει πρόστιμο. Από τις σκέψεις αυτές, είτε εκτιμηθούν μεμονωμένα ή σε συνδυασμό μεταξύ τους, είτε ενταχθούν στη συνολική συλλογιστική του Πρωτοδικείου, δεν προκύπτει κάποια αντίφαση που να μπορεί να καταστήσει παράλογη ή ακατανόητη την αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως. Όσον αφορά, τρίτον, την προσαπτόμενη αντίφαση που περιέχεται στη σκέψη 105 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, αρκεί να επισημανθεί ότι, με τη σκέψη αυτή, το Πρωτοδικείο απλώς εξηγεί ότι, με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι διαθέτει διακριτική ευχέρεια σε περιπτώσεις ανάλογες με αυτή της αναιρεσείουσας,

η οποία όμως ασκείται μόνον αφής στιγμής η Επιτροπή, αφού αποδείξει ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις καταλογισμού σε κάθε εταιρεία μέλος του ομίλου, εκτιμά αν πρέπει να καταλογίσει την ευθύνη σε όλες τις εταιρείες του ομίλου ή μόνο στις εταιρείες που συμμετείχαν αμέσως στην παράβαση. Συνεπώς, δεν υπάρχει καμία αντίφαση μεταξύ της πρώτης και της τελευταίας φράσεως της εν λόγω σκέψεως.

50. Η αναιρεσείουσα προσάπτει, επίσης, ότι ο συλλογισμός του Πρωτοδικείου βαρύνεται με το λογικό σφάλμα του «αιτείσθαι το εν αρχή» καθόσον βασίστηκε, κατά τη γνώμη της, στην προκείμενη ότι η Elf Aquitaine και η Atofina συνιστούν ενιαία επιχείρηση προκειμένου να αποκλείσει τη λυσιτέλεια στοιχείων τα οποία θα έπρεπε να θεωρηθούν, σύμφωνα με την προηγούμενη νομολογία, ενδείξεις για την ύπαρξη δύο χωριστών επιχειρήσεων (π.χ. της άγνοιας που είχε η επικεφαλής του ομίλου σχετικά με την παράβαση). Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή, το Πρωτοδικείο δεν στηρίχθηκε σε κάποια προκείμενη, αλλά απλώς θεώρησε ότι νομίμως η Επιτροπή προσέφυγε στο τεκμήριο βάσει του οποίου καταλόγισε στην Elf Aquitaine την ευθύνη για την παράβαση που διέπραξε η θυγατρική της, έστω και αν δεν την είχε παρακινήσει να διαπράξει την παράβαση ούτε είχε εμπλακεί αμέσως σε αυτή, αλλά και βάσει του οποίου επιβεβαίωσε ότι συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις χρησιμοποιήσεως αυτού του τεκμηρίου. Στο πλαίσιο αυτό, είναι απολύτως λογικό να θεωρηθεί, όπως έκανε το Πρωτοδικείο, ότι ακόμα και η ενδεχόμενη άγνοια της παραβάσεως από την Elf Aquitaine δεν θέτει υπό αμφισβήτηση το έρεισμα της σχετικής ευθύνης. Το φερόμενο σφάλμα του συλλογισμού του Πρωτοδικείου, το συνιστάμενο στο «αιτείσθαι το εν αρχή» οφείλεται απλώς στο ότι το Πρωτοδικείο δέχθηκε την εφαρμογή του εν λόγω τεκμηρίου, σε καμία δε περίπτωση δεν αποτελεί ένδειξη πλημμελούς αιτιολογίας.

51. Βάσει των προεκτεθέντων, φρονώ ότι και η δεύτερη αιτίαση του τρίτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

γ) Πρόταση σχετικά με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως

52. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απορρίψει εν όλω τον τρίτο λόγο αναιρέσεως.

4. Επί του τέταρτου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά παράβαση του άρθρου 263 ΣΛΕΕ

53. Η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο υπερέβη τα όρια του ελέγχου νομιμότητας υποκαθιστώντας με τη δική του αιτιολογία την ελλιπή αιτιολογία της Επιτροπής, ιδίως όσον αφορά την απόρριψη από την Επιτροπή των ενδείξεων τις οποίες προσκόμισε η αναιρεσείουσα προκειμένου να καμφθεί το τεκμήριο βάσει του οποίου καταλογίστηκε στην Elf Aquitaine η ευθύνη για την παράβαση που διέπραξε η θυγατρική της.

54. Συναφώς, επισημαίνω ιδίως ότι τα επιχειρήματα της αναιρεσείουσας θεμελιώνονται στην παραδοχή ότι η αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως είναι ελλιπής, πράγμα το οποίο, εντούτοις δεν προέκυψε από την εξέταση της πρώτης αιτιάσεως του τρίτου λόγου αναιρέσεως (βλ. ανωτέρω, παράγραφοι 42 έως 46). Επισημαίνω επίσης ότι, με την απόφαση DIR International, το Δικαστήριο, αφού υπενθύμισε ότι στο πλαίσιο του ελέγχου νομιμότητας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 230 ΕΚ (νυν άρθρο 263 ΣΛΕΕ), ο κοινοτικός δικαστής δεν μπορεί να υποκαταστήσει με τη δική του αιτιολογία την αιτιολογία εκείνου που εξέδωσε την προσβαλλόμενη πράξη, διευκρίνισε ότι «[μ]ολονότι, στο πλαίσιο μιας προσφυγής ακυρώσεως, το Πρωτοδικείο είναι δυνατό να ωθηθεί στο να ερμηνεύσει την αιτιολογία της προσβαλλομένης πράξεως κατά τρόπο διαφορετικό από αυτόν του εκδότη της, και δη, σε ορισμένες περιπτώσεις, να απορρίψει την παρατεθείσα απ' αυτόν ρητή αιτιολογία, δεν μπορεί να ενεργήσει κατ' αυτόν τον τρόπο όταν κάτι τέτοιο δεν δικαιολογείται από κανένα ουσιαστικό στοιχείο» [62]. Συνεπώς, το περιθώριο ελιγμών το οποίο διαθέτει το Πρωτοδικείο στο πλαίσιο του ελέγχου νομιμότητας που ασκεί είναι ευρύτερο από ό,τι ισχυρίζεται η αναιρεσείουσα. Εξάλλου, απορρίπτοντας, με τις σκέψεις 160 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τα στοιχεία που προέβαλε η Elf Aquitaine για να αποδείξει την αυτόνομη συμπεριφορά της θυγατρικής της στην αγορά, το Πρωτοδικείο απλώς εξέθεσε αιτιολογία, λεπτομερέστερη ασφαλώς από αυτή που περιέχεται στην προσβαλλόμενη απόφαση, αλλά πάντως σύμφωνη με αυτή. Κατά συνέπεια, δεν προέβη σε υποκατάσταση αιτιολογιών.

55. Βάσει των προεκτεθέντων, ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως, ο οποίος θεμελιώνεται σε παράβαση του άρθρου 263 ΣΛΕΕ πρέπει, κατά τη γνώμη μου να απορριφθεί.

5. Επί του πέμπτου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά παράβαση των κανόνων που διέπουν τον καταλογισμό

56. Πριν εξετάσω τις αιτιάσεις που προβάλλονται στο πλαίσιο αυτού του λόγου, υπενθυμίζω ότι η Elf Aquitaine κρίθηκε υπεύθυνη για την παράβαση που διέπραξε η θυγατρική της Atofina βάσει ενός τεκμηρίου στο οποίο

62 — Απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2000, C-164/98 P, DIR International Film κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-447, σκέψεις 38 και 42).

προσφεύγει η Επιτροπή όλο και περισσότερο τα τελευταία έτη για την επιβολή κυρώσεων σε συμπράξεις στις οποίες εμπλέκονται εταιρείες που ανήκουν σε μεγάλους βιομηχανικούς ομίλους. Η σχετική συλλογιστική θεμελιώνεται, ουσιαστικά, στην ιδέα ότι, εφόσον κατ' αρχήν η εξ ολοκλήρου [ή, όπως εν προκειμένω, σχεδόν εξ ολοκλήρου] κατοχή του εταιρικού κεφαλαίου της θυγατρικής από την επικεφαλής του ομίλου εταιρεία της επιτρέπει να ασκήσει αποφασιστική επιρροή στην εμπορική πολιτική της θυγατρικής [63], ευλόγως μπορεί να υποτεθεί, εφόσον δεν υπάρχουν αποδείξεις περί του εναντίου, ότι η επιρροή αυτή ασκήθηκε πράγματι και ότι, για τον λόγο αυτό, η θυγατρική δεν καθόρισε αυτοτελώς τη συμπεριφορά της στην αγορά. Με την προαναφερθείσα απόφαση Stora το Δικαστήριο, όπως και το Πρωτοδικείο προηγουμένως, τάχθηκε υπέρ της νομιμότητας της προσφυγής σε μια τέτοια συλλογιστική διευκρινίζοντας ότι, στο πλαίσιο αυτό, η ευθύνη της ελέγχουσας εταιρείας δεν απορρέει απλώς από την κατοχή του 100 % του κεφαλαίου της θυγατρικής, αλλά από τον συνδυασμό του πραγματικού αυτού γεγονότος και της απουσίας στοιχείων που να μπορούν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τη δυνατότητα της ελεγχόμενης εταιρείας να επηρεάσει αποφασιστικά την εμπορική πολιτική της ελέγχουσας ή να αποδεικνύουν την αυτονομία της στην αγορά [64]. Παρά τη διευκρίνιση αυτή, η απόφαση Stora δεν απέκλειε μια ερμηνεία σύμφωνα με την οποία το τεκμήριο του πραγματικού ελέγχου, σε συνδυασμό με την μη απόδειξη του αντιθέτου, δεν αρκεί αφεαυτού για τον καταλογισμό στη μητρική εταιρεία της παραβάσεως που διαπράττει η θυγατρική, αλλά πρέπει να ενισχύεται και από άλλα στοιχεία που ενισχύουν την άποψη της ενότητας προθέσεων μεταξύ των δύο εταιρειών (στην υπόθεση εκείνη, το Δικαστήριο είχε μνημονεύσει ρητώς το γεγονός ότι η επικεφαλής του ομίλου είχε εμφανιστεί κατά τη διοικητική διαδικασία «ως η μοναδική συνομιλήτρια της Επιτροπής, από πλευράς των εταιριών του ομίλου Stora») [65]. Ως γνωστόν, το Δικαστήριο απέρριψε την ερμηνεία αυτή με την προαναφερθείσα απόφαση Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής [66], στην οποία θα αναφερθώ εκτενέστερα στη συνέχεια. Το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω τεκμηρίου επεκτάθηκε πρόσφατα και στις περιπτώσεις ελέγχου μέσω εταιρείας η οποία, με τη σειρά της, ελέγχεται κατά ποσοστό 100 % [67].

57. Μολονότι τα κοινοτικά δικαστήρια έχουν επιβεβαιώσει επανειλημμένα τη νομιμότητα της προσφυγής στο εν λόγω τεκμήριο [68], το οποίο εξάλλου προέρχεται από πολύ

63 — Με ανάλογη επιχειρηματολογία βλ. και απόφαση της 14ης Ιουλίου 1972, 48/69, ICI κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1972-1973, σ. 99, σκέψεις 136 και 137).

64 — Σκέψη 28. Με ανάλογη επιχειρηματολογία βλ. και απόφαση του Πρωτοδικείου της 15ης Σεπτεμβρίου 2005, T-325/01, DaimlerChrysler κατά Επιτροπής (Συλλογή 2005, σ. II-3319, σκέψεις 218 έως 220).

65 — Σκέψη 29. Αυτή την άποψη ακολούθησε στις προτάσεις του σχετικά με την υπόθεση αυτή ο γενικός εισαγγελέας J. Mischo (Συλλογή 2000, σ. I-9928, σημεία 17 έως 62). Με ανάλογη επιχειρηματολογία, βλ. απόφαση του Πρωτοδικείου της 26ης Απριλίου 2007, T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02 και T-126/02, T-128/02 και T-129/02, T-132/02 και T-136/02, Bolloré κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. II-947, σκέψη 132).

66 — Σκέψη 62.

67 — Βλ. απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2008, T-85/06, General Química κ.λπ. κατά Επιτροπής η οποία επικυρώθηκε αναιρετικώς με την απόφαση της 20ής Ιανουαρίου 2011, C-90/09 P, General Química κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2011, σ. I-1).

68 — Εκτός από τις προαναφερθείσες αποφάσεις του Δικαστηρίου Stora Kopparbergs Bergslags κατά Επιτροπής, Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής και General Quimica κ.λπ. κατά Επιτροπής και του Πρωτοδικείου General Quimica, βλ. απόφαση του Πρωτοδικείου της 12ης Δεκεμβρίου 2007, T-112/05, Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. II-5049).

παλαιότερη απόφαση του Δικαστηρίου [69], οι εταιρείες των οποίων η ευθύνη αναγνωρίζεται κατ' εφαρμογή του εν λόγω τεκμηρίου προσβάλλουν όλο και περισσότερο τις αποφάσεις με τις οποίες τους επιβάλλονται πρόστιμα για αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορά των θυγατρικών τους βάλλοντας κατά της μεθόδου καταλογισμού που ακολουθεί η Επιτροπή με ταυτόσημους σε μεγάλο βαθμό λόγους [70]. Εν προκειμένω, ο πέμπτος λόγος αναιρέσεως της Elf Aquitaine διαρθρώνεται σε τέσσερις αιτιάσεις.

α) Επί της πρώτης αιτιάσεως

58. Στο πλαίσιο της πρώτης αιτιάσεως, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει, πρώτον, ότι η προσφυγή στο εν λόγω τεκμήριο παραβιάζει τους κανόνες σχετικά με το βάρος αποδείξεως, και ιδίως το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003, σύμφωνα με το οποίο «η απόδειξη της παράβασης του άρθρου[101] παράγραφος 1 ή του άρθρου [102] της Συνθήκης βαρύνει το μέρος ή την αρχή που ισχυρίζεται την παράβαση». Φρονώ ότι ένα τέτοιο επιχείρημα δεν μπορεί να ευδοκιμήσει. Το να νομιμοποιηθεί η Επιτροπή να χρησιμοποιήσει συνεκδοχή βασιζόμενη στα διδάγματα της κοινής πείρας (απόρροια της αρχής «id quod plerumque accidit») —τη βασιμότητα της οποίας, από την άποψη της ορθότητας και της βασιμότητας της λογικής ακολουθίας, δεν αμφισβητεί η αναιρεσείουσα— δεν συνιστά μεταρρύθμιση των κανόνων σχετικά με την κατανομή του βάρους αποδείξεως, αλλά απλώς επιτρέπει, σε ορισμένες περιπτώσεις, την προσφυγή σε συγκεκριμένο αποδεικτικό μέσο [71].

59. Δεύτερον, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι η ποινική φύση των κυρώσεων που επιβάλλονται λόγω παραβάσεως του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, αλλά και η συγκέντρωση εξουσιών από την Επιτροπή θα έπρεπε να είχαν οδηγήσει το Πρωτοδικείο να μη δεχθεί το τεκμήριο που εφαρμόστηκε εις βάρος της Elf Aquitaine κατά παράβαση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας, η οποία διακηρύσσεται με το άρθρο 6, παράγραφος 2, ΕΣΔΑ.

60. Συναφώς επισημαίνω, πρώτον, ότι η ΕΣΔΑ δεν απαγορεύει την προσφυγή, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, σε πραγματικά ή νομικά τεκμήρια, αλλά απαιτεί τα τεκμήρια αυτά να οριοθετούνται εντός «εύλογων ορίων» που λαμβάνουν υπόψη τη σημασία των διακυβευόμενων συμφερόντων και την ανάγκη να διαφυλάσσονται τα δικαιώματα άμυνας [72]. Από τη νομολογία του ΕΔΔΑ

69 — Βλ. απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 1983, 107/82, AEG-Telefunken κατά Επιτροπής (Συλλογή 1983, σ. 3151, σκέψη 50).

70 — Βλ., για παράδειγμα προσφυγή T-185/06, Air Liquide κατά Επιτροπής που εκκρεμεί ενώπιον του Πρωτοδικείου.

71 — Από την άλλη πλευρά, δεδομένου ότι η παραβίαση την οποία προσάπτει η αναιρεσείουσα φαίνεται να συνδέεται μάλλον με τη φύση της αποδείξεως μέσω τεκμηρίων παρά με τον βαθμό επιτεύξεως του πορίσματος στο οποίο βασίζεται το τεκμήριο αποφασιστικής επιρροής που εφαρμόστηκε εις βάρος της Elf Aquitaine, δεν θα αρκούσε, για να θεραπευθεί η παραβίαση αυτή, να επιβληθεί στην Επιτροπή να «ενισχύσει» το τεκμήριο παρέχοντας περαιτέρω ενδείξεις όσον αφορά την πραγματική άσκηση καθοριστικής επιρροής, όπως ισχυρίζεται η αναιρεσείουσα, εφόσον αυτό δεν θα μετέβαλλε τον καθαρά τεκμαιρόμενο χαρακτήρα του αποδεικτικού πλαισίου στο οποίο θεμελιώνεται η ευθύνη της μητρικής εταιρείας σε περιπτώσεις όπως η επίδικη.

72 — Βλ., ιδίως, ΕΔΔΑ, απόφαση της 7ης Οκτωβρίου 1988, Salabiaku κατά Γαλλίας, § 28. Τη νομολογία αυτή έλαβε υπόψη το Δικαστήριο με την απόφαση της 23ης Δεκεμβρίου 2009, C-45/08, Spector Photo Group και Van Raemdonck (Συλλογή 2009, σ. I-12073, σκέψη 43).

προκύπτει ότι τα όρια αυτά θεωρείται κατ' αρχήν ότι τηρούνται εφόσον δίδεται στο πρόσωπο εις βάρος του οποίου λειτουργεί το τεκμήριο η δυνατότητα να αποδείξει το αντίθετο, ακόμα και στο πλαίσιο αυτού που το ΕΔΔΑ ορίζει ως τον «σκληρό πυρήνα» του ποινικού δικαίου. Για παράδειγμα, με την απόφαση Pham Hoang κατά Γαλλίας, το δικαστήριο του Στρασβούργου έκρινε συμβατό με την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας και, γενικότερα, με τους κανόνες της δίκαιης δίκης, το τεκμήριο ευθύνης που συνδέεται με την κατοχή ναρκωτικών ουσιών, το οποίο προβλέπει ο γαλλικός τελωνειακός κώδικας, εφόσον αναγνωρίζεται στον κατηγορούμενο η δυνατότητα να αποδείξει ότι ενήργησε σε κατάσταση ανάγκης ή λόγω πλάνης που δεν μπορούσε να αποφευχθεί [73]. Κατ' αναλογία, δεν θεωρήθηκε ότι παραβιάζει την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας το τεκμήριο ευθύνης λόγω των διευθυντικών καθηκόντων του κατηγορουμένου, στην απόφαση Radio France [74], ή το τεκμήριο ότι τα πράγματα που αποκτήθηκαν από άτομο που καταδικάστηκε βάσει του ισχύοντα νόμου περί ναρκωτικών του Ηνωμένου Βασιλείου, εντός των έξι ετών που προηγήθηκαν της τελέσεως του αδικήματος συνιστούν προϊόντα εμπορίου ναρκωτικών και συνεπώς μπορούν να δημευθούν [75]: πράγματι, και στις δύο περιπτώσεις τα τεκμήρια μπορούσαν να ανατραπούν με απόδειξη του αντιθέτου. Γενικότερα, με την προαναφερθείσα απόφαση Janosevic, το ΕΔΔΑ, αφού διευκρίνισε ότι η χρησιμοποίηση τεκμηρίων στο ποινικό δίκαιο πρέπει να είναι ανάλογη με τους επιδιωκόμενους σκοπούς, διακήρυξε ότι τεκμήριο το οποίο είναι δύσκολο να ανατραπεί, αλλά κατά του οποίου επιτρέπεται απόδειξη, εμπίπτει εντός των ορίων του εύλογου [76].

61. Κατόπιν των προεκτεθέντων, υπενθυμίζω ότι τόσο το Δικαστήριο όσο και το Πρωτοδικείο έχουν επανειλημμένα διακηρύξει ότι το τεκμήριο ότι η ελέγχουσα εταιρεία ασκεί αποφασιστική επιρροή στην εμπορική πολιτική της ελεγχόμενης είναι «μαχητό» τεκμήριο, το οποίο μπορεί να ανατραπεί με απόδειξη του αντιθέτου [77]. Η αναιρεσείουσα φρονεί, αντιθέτως, ότι το τεκμήριο αυτό δεν μπορεί να ανατραπεί *εν τοις πράγμασι* και αναφέρει τρία στοιχεία για τη θεμελίωση της θέσεώς της: i) το γεγονός ότι ποσοστό της συμμετοχής της στο κεφάλαιο της θυγατρικής αρκεί για την εφαρμογή του τεκμηρίου· ii) τη θέση του Πρωτοδικείου, στη σκέψη 105 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή διατηρεί τη διακριτική εξουσία να καταλογίσει την ευθύνη για την παράβαση στη μητρική εταιρεία ακόμα και σε περίπτωση συμμετοχής κατά ποσοστό 98 % και άνω στο κεφάλαιο της θυγατρικής και iii) την αξιολόγηση των ενδείξεων που προέβαλε η αναιρεσείουσα από το Πρωτοδικείο.

73 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 25ης Σεπτεμβρίου 1992, Pham Hoang κατά Γαλλίας, § 34. Με ανάλογη επιχειρηματολογία βλ. παλαιότερη προαναφερθείσα απόφαση Salabiaku κατά Γαλλίας.

74 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 30ής Μαρτίου 2004, Radio France κ.λπ. κατά Γαλλίας, § 24.

75 — ΕΔΔΑ, αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 2001, Phillips κατά Ηνωμένου Βασιλείου, § 43, και της 23ης Δεκεμβρίου 2008, Grayson και Barnham κατά Ηνωμένου Βασιλείου, § 46 έως 49. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, εντούτοις, το τεκμήριο δεν εφαρμόστηκε για να καταστεί δυνατή η ενοχοποίηση του προσφεύγοντα, αλλά μόνο για να καθοριστεί το περιεχόμενο του μέτρου της δημεύσεως.

76 — Σκέψεις 101 έως 105.

77 — Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του Δικαστηρίου Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 59, σκέψη 60).

62. Όσον αφορά το πρώτο από τα στοιχεία αυτά, μολονότι αληθεύει ότι η πλήρης ή σχεδόν πλήρης κατοχή του κεφαλαίου έχει κριθεί ότι αρκεί για να ενεργοποιηθεί το εν λόγω τεκμήριο, εντούτοις αντικείμενο του τεκμηρίου είναι η πραγματική άσκηση του ελέγχου τον οποίο συνεπάγεται η εν λόγω συμμετοχή κατά τρόπο που να επηρεάζει τη συμπεριφορά της ελεγχόμενης εταιρείας στην αγορά. Η μητρική εταιρεία που κατηγορείται κατ' εφαρμογή του εν λόγω τεκμηρίου έχει συνεπώς τη δυνατότητα να αντικρούσει την εφαρμογή του αποδεικνύοντας, για παράδειγμα, ότι, παρά την κατοχή του συνόλου του κεφαλαίου, το γεγονός αυτό δεν επιτρέπει, λόγω νομικών ή πραγματικών περιορισμών, την άσκηση πραγματικού ελέγχου στην εμπορική πολιτική της θυγατρικής, ή έστω ότι, μολονότι ο έλεγχος αυτός είναι δυνατός, δεν ασκήθηκε in concreto, ή ακόμα ότι, παρά τις προσπάθειες της μητρικής εταιρείας να επηρεάσει τη συμπεριφορά της ελεγχόμενης εταιρείας στην αγορά, η ελεγχόμενη συμπεριφέρθηκε αυτόνομα (παραβαίνοντας ίσως τις οδηγίες της μητρικής εταιρείας [78]). Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή, το γεγονός ότι είναι δύσκολο να προσκομιστούν οι αποδείξεις που είναι απαραίτητες για την ανατροπή τεκμηρίου δεν σημαίνει ότι το τεκμήριο αυτό δεν είναι εν τοις πράγμασι μαχητό. Εξάλλου, όπως έχει διευκρινίσει και το ΕΔΔΑ (βλ. ανωτέρω, παράγραφο 60), ένα τεκμήριο, έστω και αν είναι δύσκολο να ανατραπεί, παραμένει εντός αποδεκτών ορίων εφόσον υπάρχει η δυνατότητα ανταποδείξεως.

63. Όσον αφορά το δεύτερο στοιχείο το οποίο επικαλείται η αναιρεσείουσα για να θεμελιώσει την πραγματική αδυναμία ανατροπής του εν λόγω τεκμηρίου, επισημαίνω ότι η διακριτική ευχέρεια την οποία διατηρεί η Επιτροπή προκειμένου να αποφασίσει αν θα καταλογίσει την παράβαση και στη μητρική εταιρεία που κατέχει το σύνολο ή σχεδόν το σύνολο του κεφαλαίου της θυγατρικής δεν επηρεάζει τον μαχητό χαρακτήρα του εν λόγω τεκμηρίου, έστω και στον βαθμό που δεν αμφισβητείται ότι η προσφυγή στο τεκμήριο αποκλείεται εφόσον αποδειχθεί ότι η ελέγχουσα εταιρεία δεν άσκησε αποφασιστική επιρροή στην εμπορική πολιτική της ελεγχόμενης. Κατά τα λοιπά, επισημαίνω απλώς ότι, κατ' αρχήν, όπως έχει υπογραμμίσει και το ΕΔΔΑ, το γεγονός ότι ένα τεκμήριο δεν εφαρμόζεται αυτομάτως συμβάλλει στη διατήρηση της εφαρμογής του σε εύλογα όρια [79].

64. Τέλος, όσον αφορά την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων από το Πρωτοδικείο, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο ζητεί ουσιαστικά αρνητική απόδειξη της μη παρεμβάσεως στη συμπεριφορά της θυγατρικής στην αγορά, ένα είδος probatio

78 — Με ανάλογη επιχειρηματολογία, βλ. απόφαση Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 68, σκέψη 62).

79 — Με ανάλογη επιχειρηματολογία βλ. ΕΔΔΑ, προαναφερθείσα απόφαση Phillips κατά Ηνωμένου Βασιλείου, § 43, με την οποία υπογραμμίστηκε το γεγονός ότι το δικαστήριο διέθετε διακριτική εξουσία κατά την εφαρμογή του τεκμηρίου, η οποία του επέτρεπε να αποκλείσει την εφαρμογή του αν προκαλούσε σοβαρό κίνδυνο αδικίας.

diabolica που δεν συνάδει με το δικαίωμα προσβάσεως σε δικαστήριο και αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου. Συναφώς επισημαίνω ότι, δεδομένης της φύσεως του τεκμηρίου, το οποίο επιτρέπει την εξαγωγή, μέσω ενός λογικού-συνεκδοχικού συλλογισμού, την εξαγωγή από ένα γνωστό γεγονός της αποδείξεως ενός άγνωστου γεγονότος, φαίνεται λογικό το πρόσωπο εις βάρος του οποίου λειτουργεί το τεκμήριο να πρέπει κατ' αρχήν να εξασφαλίσει την αρνητική απόδειξη του τεκμαιρόμενου πραγματικού περιστατικού. Το γεγονός και μόνον ότι απαιτείται ανάλογη απόδειξη δεν μπορεί να σημαίνει, όπως υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, ότι το τεκμήριο είναι αμάχητο, ιδίως αν, όπως εν προκειμένω, οι σχετικές αποδείξεις πρέπει να αναζητηθούν στη σφαίρα επιρροής του προσώπου εις βάρος του οποίου λειτουργεί το τεκμήριο. Από την άλλη πλευρά, υπό το πρίσμα της νομολογίας τόσο του Δικαστηρίου [80] όσο και του ΕΔΔΑ [81], το γεγονός αυτό δεν φαίνεται να αντιβαίνει αφεαυτού στην αρχή του τεκμηρίου αθωότητας.

65. Με το υπόμνημα απαντήσεώς της, η αναιρεσείουσα θεμελιώνει τα επιχειρήματα της στην πρόσφατη απόφαση Spector Photo Group [82]. Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο έκρινε ότι η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας δεν αποκλείει το τεκμήριο του άρθρου 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/6/ΕΚ [83], κατά το οποίο η πρόθεση εκείνου που χρησιμοποιεί εμπιστευτικές πληροφορίες συνάγεται σιωπηρώς από τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν την παράβαση αυτή, «δεδομένου ότι το εν λόγω τεκμήριο είναι μαχητό και ότι τα δικαιώματα άμυνας προστατεύονται» [84]. Η θέση αυτή συμφωνεί με την προεκτεθείσα ανάλυση και δεν προσφέρει επιχειρήματα υπέρ της απόψεως της αναιρεσείουσας.

66. Κατά την αναιρεσείουσα, εντούτοις, με τις σκέψεις 55 επ. της εν λόγω αποφάσεως, το Δικαστήριο διευκρίνισε τα όρια εφαρμογής του τεκμηρίου στο οικονομικό δίκαιο, αποκλείοντας την αυτόματη εφαρμογή του και επιβεβαιώνοντας την ανάγκη να προβαίνει η αρμόδια αρχή σε εμπεριστατωμένο έλεγχο των πραγματικών περιστατικών, πράγμα που δεν έκανε το Πρωτοδικείο στην περίπτωση της Elf Aquitaine. Συναφώς θεωρώ ότι η αναιρεσείουσα αποδίδει στις προαναφερθείσες σκέψεις της αποφάσεως Spector Photo Group μια γενική ισχύ την οποία δεν έχουν. Εξάλλου, αντιθέτως προς την ερμηνεία που υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, με τις εν λόγω σκέψεις το Δικαστήριο απλώς ερμηνεύει την έννοια της «χρησιμοποιήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών» κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/6 υπό το πρίσμα των σκοπών της οδηγίας, επιβάλλοντας στις αρμόδιες αρχές να εξακριβώνουν αν πρόκειται όντως για μη προσήκουσα χρησιμοποίηση των εμπιστευτικών πληροφοριών, απαγορευόμενη από την οδηγία στο όνομα της ακεραιότητας των

80 — Βλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2009, C-344/08, Rubach, (Συλλογή 2009, σ. I-7033, σκέψεις 31 έως 33).

81 — Βλ. για παράδειγμα, προαναφερθείσες αποφάσεις Phillips κατά Ηνωμένου Βασιλείου, § 43 και Grayson και Barnham κατά Ηνωμένου Βασιλείου, § 49.

82 — Προαναφερθείσα στην υποσημείωση 72.

83 — Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2003, για τις πράξεις προσώπων που κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες και τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς (κατάχρηση αγοράς) (ΕΕ L 96, σ. 16).

84 — Σκέψη 44.

χρηματοπιστωτικών αγορών και της εμπιστοσύνης των επενδυτών [85]: αν η χρησιμοποίηση δεν είναι μη προσήκουσα διότι δεν αντιβαίνει στον σκοπό της οδηγίας [86], δεν στοιχειοθετείται το αδίκημα της χρησιμοποιήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών (inside trading) και *κατά συνέπεια,* δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται το ψυχολογικό στοιχείο του αδικήματος. Κατά συνέπεια, η υποχρέωση που επιβάλλεται στις αρμόδιες αρχές να εξετάζουν εις βάθος τα πραγματικά περιστατικά της πράξεως δεν αφορά το αντικείμενο του τεκμηρίου, δηλαδή την πρόθεση, αλλά απλώς τα πραγματικά στοιχεία του αδικήματος, από τα οποία τεκμαίρεται η πρόθεση. Συνεπώς, η απόφαση Spector Photo Group δεν συνηγορεί κατ' ουδένα τρόπο υπέρ της θέσεως της αναιρεσείουσας ότι το τεκμήριο στο οποίο βασίστηκε η Επιτροπή προκειμένου να της καταλογίσει την ευθύνη για την παράβαση που διέπραξε η θυγατρική της έπρεπε να ενισχυθεί με περαιτέρω αποδεικτικά στοιχεία. Εν πάση περιπτώσει, όπως ορθώς υπογραμμίζει η Επιτροπή, το Πρωτοδικείο εξέτασε πράγματι το σύνολο των στοιχείων που προσκόμισε η αναιρεσείουσα προκειμένου να ανατρέψει το τεκμήριο το οποίο εφαρμόστηκε εις βάρος της.

67. Κατά τα λοιπά, τα επιχειρήματα που προβάλλει η αναιρεσείουσα στο πλαίσιο της εξεταζόμενης αιτιάσεως επαναφέρουν ορισμένα από τα επιχειρήματα που εξετάστηκαν στο πλαίσιο της αναλύσεως του τρίτου λόγου αναιρέσεως. Συναφώς αρκεί να επισημανθεί ότι, αντιθέτως προς ό,τι προφανώς υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, το Πρωτοδικείο δεν έθεσε κάποια «προδιαγραφή αποδείξεως» απορρίπτοντας τη λυσιτέλεια ή την επάρκεια των αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισε η αναιρεσείουσα, αλλά απλώς εξέτασε τα στοιχεία αυτά μεμονωμένα και συνολικά (σκέψεις 160 έως 173 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως). Αν η ανάλυση προχωρούσε περαιτέρω, θα κινδύνευε να θέσει υπό αμφισβήτηση την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, χωρίς να υπάρχουν στοιχεία τα οποία έχει επικαλεστεί η αναιρεσείουσα προκειμένου να θεμελιώσει ενδεχόμενη παραμόρφωσή τους.

β) Επί της δεύτερης αιτιάσεως

68. Με τη δεύτερη αιτίαση του πέμπτου λόγου αναιρέσεως, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο, νομιμοποιώντας την προσφυγή στο τεκμήριο στο οποίο βασίστηκε η Επιτροπή παρέβη, ερχόμενο σε αντίθεση προς την αρχή της επικουρικότητας, την αρχή της αυτονομίας του νομικού προσώπου, η οποία αποτελεί θεμέλιο του εταιρικού δικαίου των κρατών μελών. Έτσι, το νομικό πρόσωπο στερείται των δικαιωμάτων άμυνάς του, του δικαιώματος στο τεκμήριο αθωότητας και του δικαιώματος στον σεβασμό της αρχής του προσωποπαγούς των ποινών.

69. Συναφώς επισημαίνω ότι, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, το τεκμήριο βάσει του οποίου κρίθηκε υπεύθυνη

85 — Βλ. σκέψη 55.
86 — Βλ. σκέψη 61.

για την παράβαση που διέπραξε η θυγατρική της Atofina δεν παραβιάζει αφεαυτό την αρχή της αυτοτέλειας των νομικών προσώπων στο εσωτερικό ομίλου εταιρειών, όπως αναγνωρίζεται από το γαλλικό δίκαιο. Πράγματι, όπως προαναφέρθηκε, αντικείμενο του εν λόγω τεκμηρίου είναι η άσκηση αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρεία στην εμπορική πολιτική της θυγατρικής της, η οποία καθίσταται δυνατή λόγω της κατοχής του συνόλου ή σχεδόν του συνόλου του κεφαλαίου της θυγατρικής από τη μητρική και η οποία τεκμαίρεται, μέχρις αποδείξεως του εναντίου, ότι είναι πραγματική. Συνεπώς, αυτό που πλήττει την αρχή της αυτοτέλειας των νομικών προσώπων δεν είναι το τεκμήριο αφεαυτό, αλλά, ενδεχομένως, η ιδέα ότι, εφόσον διαπιστώνεται ανάλογη επιρροή, βάσει τεκμηρίου ή όχι, η μητρική και η θυγατρική εταιρεία συνιστούν ενιαία οικονομική οντότητα, και συνεπώς ενιαία επιχείρηση για τους σκοπούς της εφαρμογής τω κανόνων περί ανταγωνισμού της Συνθήκης. Αυτή η κατασκευή, την οποία δέχεται εδώ και καιρό η νομολογία των δικαιοδοτικών οργάνων της Ενώσεως [87], επιτρέπει, ως γνωστόν, να επεκταθεί η έννοια της επιχειρήσεως στην οποία θεμελιώνονται οι εν λόγω διατάξεις και σε πρόσωπα που δεν παρεμβαίνουν αμέσως στην αγορά και να επιβληθούν σε αυτά πρόστιμα, μολονότι δεν έχουν συμμετάσχει προσωπικά σε παράβαση. Ανεξαρτήτως αυτού, ακόμα και αυτό το οικοδόμημα δεν προσκρούει προφανώς στην αρχή την οποία επικαλείται η αναιρεσείουσα.

70. Πρώτον, το συμπέρασμα, για τους σκοπούς της εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού, ότι η μητρική εταιρεία ασκεί αποφασιστική επιρροή στην εμπορική πολιτική της θυγατρικής, εις τρόπον ώστε η συμπεριφορά της θυγατρικής στην αγορά να μην μπορεί να θεωρηθεί αυτοτελής —είτε το συμπέρασμα αυτό προκύπτει απλώς λόγω των κεφαλαιακών δεσμών που υφίστανται μεταξύ των δύο προσώπων είτε επιρρωνύεται από συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία— δεν θέτει υπό αμφισβήτηση τη νομική αυτοτέλεια των εν λόγω προσώπων, καθόσον, όπως προαναφέρθηκε, θεωρούνται αυτοτελή τόσο όσον αφορά την άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας (αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, δυνατότητα υποβολής παρατηρήσεων, ακρόαση, δικαίωμα δικαστικής προσφυγής) όσο και για την επιμέτρηση του προστίμου. Συναφώς, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, η ευθύνη της επικεφαλής του ομίλου για τη συμπεριφορά των θυγατρικών δεν συνιστά περίπτωση αντικειμενικής ευθύνης για πράξεις τρίτου, αλλά θεμελιώνεται στη σύμπραξη, τεκμαιρόμενη ή αποδεδειγμένη, της επικεφαλής στον καθορισμό του προσανατολισμού της εμπορικής πολιτικής της θυγατρικής και της συμπεριφοράς της στην αγορά [88]. Δεύτερον, η αρχή της αυτοτέλειας των νομικών προσώπων στο εσωτερικό ομίλου γνωρίζει παρεκκλίσεις, ακόμα και στο γαλλικό δίκαιο, δεδομένου ότι σε συγκεκριμένες περιπτώσεις —για παράδειγμα, στην περίπτωση συγχύσεως περιουσιακών στοιχείων— και σε συγκεκριμένους τομείς, και ειδικότερα στο φορολογικό και στο λογιστικό

87 — Βλ. για παράδειγμα, τη νομολογία που παρατίθεται στις σκέψεις 58 και 59 της αποφάσεως Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 59).

88 — Με ανάλογη επιχειρηματολογία βλ. απόφαση Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 59, σκέψη 77).

δίκαιο, γίνεται δεκτό ότι μπορεί να συνυπάρξει με την ιδέα της οικονομικής ενότητας του ομίλου [89].

71. Στο πλαίσιο της εξεταζόμενης αιτιάσεως, η Elf Aquitaine υποστηρίζει επίσης ότι το Πρωτοδικείο, δεχόμενο ότι η Επιτροπή δεν χρειαζόταν να προσκομίσει συγκεκριμένες ενδείξεις για την έλλειψη αυτοτέλειας της Atofina στην αγορά, παρέβη την πάγια νομολογία κατά την οποία απαιτείται τουλάχιστον σύνδεση μεταξύ του τεκμηρίου και του αντικειμένου της συμφωνίας ή της σχετικής αγοράς. Συναφώς, παραπέμπω απλώς σε όσα προανέφερα στην παράγραφο 56 σχετικά με την απόφαση του Δικαστηρίου Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής και στον τρόπο με τον οποίο το Δικαστήριο ερμήνευσε την προηγούμενη νομολογία με την απόφαση αυτή.

72. Βάσει του συνόλου των προεκτεθέντων, φρονώ ότι η δεύτερη αιτίαση του πέμπτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη.

γ) Επί της τρίτης αιτιάσεως

73. Κατά την αναιρεσείουσα, το Πρωτοδικείο δέχθηκε ότι η Επιτροπή διαθέτει διακριτική ευχέρεια όσον αφορά τον καταλογισμό στις μητρικές εταιρείες των παραβάσεων που διαπράττουν οι θυγατρικές. Μια τέτοια διακριτική ευχέρεια δεν συνάδει με τις αρχές της νομιμότητας και της ασφάλειας δικαίου. Η σχετική πρακτική της Επιτροπής είναι ασυνεπής και η ασυνέπεια αυτή προκύπτει, ιδίως, από το γεγονός ότι η αναιρεσείουσα αναγνωρίστηκε υπεύθυνη για τη συμπεριφορά της θυγατρικής της Atofina στην κρινόμενη υπόθεση και όχι σε προηγούμενη διαδικασία παραβάσεως.

74. Από τη σκέψη 105 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ιδίως, προκύπτει ότι το Πρωτοδικείο δεν δέχθηκε ότι η διακριτική ευχέρεια την οποία ισχυρίζεται ότι διαθέτει η Επιτροπή με το σημείο 260 της προσβαλλομένης αποφάσεως αφορούσε τον καταλογισμό σε εταιρεία της ευθύνης για παραβάσεις που διαπράττει άλλη εταιρεία. Όπως εκθέτει το Πρωτοδικείο με τη σκέψη αυτή, η Επιτροπή διευκρίνισε, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση και με τα γραπτά υπομνήματά της, ότι η εν λόγω διακριτική ευχέρεια αφορά αποκλειστικά την απόφαση επιβολής ή όχι κυρώσεων στο σύνολο των εταιρειών που ανήκουν σε έναν όμιλο, αφής στιγμής διαπιστωθεί ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις καταλογισμού της ευθύνης σε κάθε μια από αυτές. Συνεπώς, η κρινόμενη αιτίαση στην πραγματικότητα στερείται ερείσματος και κατά συνέπεια πρέπει να απορριφθεί.

δ) Επί της τέταρτης αιτιάσεως

75. Με την τέταρτη αιτίαση του πέμπτου λόγου αναιρέσεως, τέλος, η αναιρεσείουσα προσάπτει παραβίαση της αρχής της ισότητας.

89 — Σχετικά με τα όρια της εν λόγω αρχής βλ., μεταξύ άλλων, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Warner στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 6ης Μαρτίου 1974, 6/73 και 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano και Commercial Solvents κατά Επιτροπής (Συλλογή 1974, σ. 223).

Η αιτίαση στρέφεται κατά της σκέψεως 175 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με την οποία το Πρωτοδικείο δέχθηκε τη διαφορετική μεταχείριση που επεφύλαξε η Επιτροπή στην αναιρεσείουσα —στην οποία καταλόγισε ευθύνη απλώς και μόνο λόγω του κεφαλαιακού δεσμού της με την Atofina— σε σχέση με άλλες μητρικές εταιρείες που ήταν αναμεμειγμένες στη συμφωνία, και ιδίως με τις εταιρείες του ομίλου Akzo Nobel και Clariant, για τις οποίες, αντιθέτως, το καθού όργανο προσκόμισε περαιτέρω ενδείξεις όσον αφορά την έλλειψη αυτοτέλειας των θυγατρικών τους. Συναφώς η Επιτροπή επισημαίνει ότι, στην περίπτωση των εταιρειών αυτών, διέθετε τις συγκεκριμένες ενδείξεις και τις ανέφερε πλεοναστικώς στην προσβαλλόμενη απόφαση. Συμφωνώ με το καθού όργανο ότι μόνο το γεγονός αυτό δεν στοιχειοθετεί αφεαυτού παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως. Για τον λόγο αυτό, και η τέταρτη αιτίαση του πέμπτου λόγου αναιρέσεως πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί.

ε) Πρόταση όσον αφορά τον πέμπτο λόγο αναιρέσεως

76. Βάσει του συνόλου των προεκτεθέντων, φρονώ ότι ο πέμπτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί εν όλω.

6. Επί του έκτου λόγου αναιρέσεως

77. Με τον έκτο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος προβάλλεται επικουρικώς, η αναιρεσείουσα διατείνεται ότι η πλάνη περί το δίκαιο και οι παραβιάσεις του δικαίου της Ενώσεως που βαρύνουν την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση πρέπει να οδηγήσουν, τουλάχιστον, στην ακύρωση ή στον περιορισμό του προστίμου. Εφόσον, βάσει της προεκτεθείσας αναλύσεως, κατέληξα στο συμπέρασμα ότι το σύνολο των αιτιάσεων τις οποίες προβάλλει η αναιρεσείουσα είναι αβάσιμο, φρονώ ότι ο λόγος αυτός, ανεξαρτήτως της μάλλον ασαφούς διατυπώσεώς του, την οποία υπογραμμίζει η Επιτροπή, πρέπει σε κάθε περίπτωση να απορριφθεί επί της ουσίας. Με το υπόμνημα απαντήσεώς της, η αναιρεσείουσα επικαλείται, στο πλαίσιο του παρόντος νόμου, και παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας των ποινών. Πέραν των αμφιβολιών όσον αφορά το παραδεκτό της εν λόγω αιτιάσεως, ιδίως λόγω της εκπρόθεσμης προβολής του [90], φρονώ ότι τα στοιχεία τα οποία επικαλείται η αναιρεσείουσα, και συγκεκριμένα το γεγονός ότι δεν συμμετείχε στην παράβαση, ότι

90 — Η έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας, στην οποία θεμελιώνει η αναιρεσείουσα την εν λόγω αιτίαση είναι, έστω και ελάχιστα, μεταγενέστερη της καταθέσεως της αιτήσεως αναιρέσεως. Επισημαίνω επίσης ότι η αναιρεσείουσα δεν επικαλέστηκε πρωτοδίκως κάποιο λόγο ή επιχείρημα σχετικό με προσαπτόμενη παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας. Όπως ορθώς υπογραμμίζει η Επιτροπή, το Πρωτοδικείο και το Δικαστήριο εξέταζαν την τήρηση της εν λόγω αρχής σε σχέση με τα πρόστιμα ήδη πριν από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας. Συνεπώς, αμφιβάλλω αν η αιτίαση αυτή είναι παραδεκτή ακόμα και ως λόγος που προβάλλεται για πρώτη φορά κατά το αναιρετικό στάδιο (βλ. την πλέον πρόσφατη απόφαση της 17ης Ιουνίου 2010, C-413/08 P, Lafarge κατά Επιτροπής, Συλλογή 2010, σ. I-5361, σκέψη 52).

δεν είχε λάβει γνώση της και ότι δεν μπόρεσε να αποκομίσει όφελος από αυτή διότι δεν δραστηριοποιείται στη σχετική αγορά, περιορίζονται σε γενικές διαβεβαιώσεις — σκοπούσες και πάλι να θέσουν εν αμφιβόλω τη νομιμότητα των στοιχείων στα οποία βασίστηκε ο καταλογισμός ευθύνης στην αναιρεσείουσα — οι οποίες δεν μπορούν να προκαλέσουν σοβαρές αμφιβολίες όσον αφορά την αναλογικότητα του προστίμου που επέβαλε η Επιτροπή.

προϋποθέσεων που έθεσε το Πρωτοδικείο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση για την άσκηση (ή τη μη άσκηση) της πλήρους δικαιοδοσίας του [92].

79. Για τους λόγους αυτούς, φρονώ ότι και ο έκτος λόγος αναιρέσεως, ο οποίος προβάλλεται επικουρικώς, πρέπει να απορριφθεί εν όλω.

Β) *Επί των εξόδων*

78. Στον βαθμό κατά τον οποίο, στο πλαίσιο του παρόντος λόγου αναιρέσεως, η αναιρεσείουσα επικαλείται την άσκηση από το Δικαστήριο της εξουσίας του πλήρους δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 261 ΣΛΕΕ, υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία, δεν είναι έργο του Δικαστηρίου, όταν αποφαίνεται επί νομικών ζητημάτων στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως, να υποκαταστήσει, για λόγους επιείκειας, την εκτίμησή του σε αυτήν του Πρωτοδικείου αποφαινόμενο, κατά την άσκηση της εξουσίας του πλήρους δικαιοδοσίας, επί του ποσού των προστίμων που επιβλήθηκαν σε επιχειρήσεις λόγω της εκ μέρους της παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου [91]. Εξάλλου, η αναιρεσείουσα δεν αμφισβήτησε τη νομιμότητα των

80. Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι προτείνω την απόρριψη της αιτήσεως αναιρέσεως και εφόσον η Επιτροπή έχει ζητήσει να καταδικαστεί η αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα, φρονώ ότι η αναιρεσείουσα πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα της παρούσας διαδικασίας.

91 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 1997, C-219/95 P, Ferriere Nord κατά Επιτροπής (Συλλογή 1997, σ. I-4411, σκέψη 31)· της 17ης Δεκεμβρίου 1998, C-185/95 P, Baustahlgewebe κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-8417, σκέψη 129), και Technische Unie κατά Επιτροπής (προαναφερθείσα στην υποσημείωση 45, σκέψη 210).

92 — Όπως προαναφέρθηκε στην υποσημείωση 52, εν προκειμένω το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η αναιρεσείουσα δεν είχε προσκομίσει στοιχεία που θα του επέτρεπαν να επανεξετάσει το ύψος του προστίμου που της επιβλήθηκε ασκώντας την εξουσία του πλήρους δικαιοδοσίας (σκέψη 242 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

III — Πρόταση

81. Βάσει του συνόλου των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως και να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα.